

OUD-HOORN

KWARTAALBLAD
van de VERENIGING „OUD-HOORN”

6e jaargang
nr. 2
juni 1984

„Oud-Hoorn”

Artikel 2 der Statuten, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 15 november 1917:
„Het doel der vereeniging is het behouden van de schoonheid en het in herinnering houden van het verleden der stad Hoorn en hare omgeving”.

Kwartaalblad van de Vereniging „Oud-Hoorn”.
Gratis voor leden. Losse nummers, alleen voor leden,
verkrijgbaar à f 2,— per exemplaar bij het
verspreidingsadres.

Bestuur: J. M. Baltus, voorzitter
L. P. M. Hoogeveen, secretaris
mw. E. Millenaar, 2e secretaris
W. L. van der Waal, penningmeester
leden: mw. J. Schouwink-van der Windt
A. de Graaf (archivaris)
Y. J. Hangelbroek
H. W. Saaltink
A. Boezaard

Secretariaat:
Postbus 346
1620 AH HOORN

Contributie: f 20,— per jaar, inclusief toezending van het
kwartaalblad.

Giro 21 44 888 t.n.v. W. L. van der Waal
Postbus 346
1620 AH HOORN

Redactiecommissie:
J. L. N. Dijkstra
L. P. M. Hoogeveen
C. Kuppers
J. M. Onstenk
H. W. Saaltink
W. Vingerhoed

Redactie-adres:
J. L. N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC Hoorn, tel. 1 71 17

Opgave nieuwe leden en tevens verspreidingsadres:

C. Kuppers
Botter 39
1625 DC HOORN
tel. 3 39 23

Archiefdienst Westfriesse Gemeenten:

Het streekarchief is gevestigd in het Stadhuis van Hoorn,
Nieuwe Steen 1, tel. 3 12 34.
Postadres: Archiefdienst Westfriesse Gemeenten
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m vrijdag van
9.00-17.00 uur en iedere tweede en vierde woensdag van
de maand van 19.00-22.00 uur (behalve juli en augustus).
Tussen 12.30 en 13.30 uur en ná 16.45 uur kunnen geen
stukken worden aangevraagd.

Tarieven:
door het archief verricht onderzoek f 9,40 per half uur;
fotokopieën f 0,70.
Eigen onderzoek op de studiezaal en het lenen van
boeken uit de bibliotheek (niet alles wordt uitgeleend) is
gratis.

Westfries Museum:

Rode Steen 1, Hoorn (tel. 1 55 97).
Geopend: het gehele jaar,
maandag t/m vrijdag van 11.00-17.00 uur,
zaterdag en zondag van 14.00-17.00 uur.

Drukker van dit blad:

NV Drukkerij en Uitgeverij Edecea,
Italiaanse Zeedijk 16A, Postbus 7, 1620 AA Hoorn

Volgend nummer en inleverdatum kopij

Het volgende nummer (6e jaargang nr. 3) zal verschijnen op 15 september 1984. U wordt verzocht eventuele kopij voor
dit nummer uiterlijk 15 augustus 1984 in te leveren bij het redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra, Rotiusstraat 46, 1624 GC Hoorn, tel. 02290 - 1 71 17.

Verenigingsactiviteiten

De bekende *zomeravondwandelingen* door de oude
binnenstad zijn inmiddels gestart. De eerste keer waren er
al zo'n 140 belangstellenden.

Gelukkig beschikken we over een flink aantal gidsen. Dit
jaar zijn het, in willekeurige volgorde: Femke Uiterwijk,
An Pieterse, Harm Stumpel, Gisliind Meyes, Hans Kroone,
Annelies Peerdeman, Pim Boer, Ben van Tartwijk,
Bas Baltus, Albert de Graaf (organisator), Els Lust, Kees
Kuppers, Jan Broekman, Els Hubers, Trudy Schrixks,
Trudy de Rooy, Nico Brakeboer, Chris van Haarlem en de
man die alles over klassieke mythologie en vaderlandse
geschiedenis weet, Nico Hauwert.

Voor uw agenda de data van alle wandelingen:

25 mei: Bontekoewandeling
8 juni: Oosterkerkwandeling
22 juni: Kloosterwandeling
6 juli: Kerkepadwandeling
20 juli: Bossuwandeling
3 augustus: Pietershofwandeling
17 augustus: Stadswallenwandeling.

Alle wandelingen starten om half acht 's avonds, de eerste
vijf vanaf de Rode Steen, de laatste twee vanaf het
Stationsplein.

Tijdens de wandelingen wordt — indien mogelijk — ook
steeds het interieur van een markant pand bezocht.

De Rijksmonumentenlijst vermeldt omtrent dit pand: „Hoekpand, oorspronkelijk 17e eeuws pand onder hoog zadeldak, gevel met rechte kroonlijst, XIX”. Dat laatste staat voor 19e eeuw.

We hebben het pand, dat binnenkort een uitgebreide restauratie zal ondergaan, vooral van binnen eens wat nauwkeuriger bekeken.

Beschrijving

Het bestaat uit twee gedeelten: het oorspronkelijke pand op de hoek van het Kleine Oost en de Vollerswaal en een aanbouw aan de achterzijde langs de Vollerswaal.

Het plafond in het voorhuis bestaat uit een balkenlaag met brede grenenhouten delen, en eiken balken die zijn afgeslagen om hoogte te winnen. Ook achter zijn eiken balken en vroeg-rennaissance sleutelstukken met liggen ojiefprofiel. In de oude achtergevel hebben we het restant van een oud eikenhouten kruiskozijn aangetroffen; het zal zijn dichtgemetseld toen de aanbouw werd gerealiseerd. In deze aanbouw zijn een fraaie 19e-eeuwse kastenwand en een voormalige bedstee de moeite van het bekijken waard.

De keldervloer is bekleed geweest met roodgeglazuurde plavuizen. Tussen ingekeepte balken zijn gemetselde gewelfjes geslagen, waarop een gemetselde stenen vloer rust. Voorts is er een stookplaats die ooit betegeld is geweest, maar de tegels zijn helaas verdwenen. Ter hoogte van de oorspronkelijke achtergevel bevindt zich een origineel eikenhouten kruiskozijn.

De dakspanten zijn opgebouwd uit twee jukken, beide van eikenhout; de sporen zijn van grenenhout. De kap heeft krommers met blokkeels, hanebalken, en wurmten (steunbalken), alles van eikenhout. De telmerken op de krommers zijn duidelijk te onderscheiden.

Bij een aantal kapspanten zijn de korbeeltjes weggesloopt. In de achtergevel op de verdieping zit een eikenhouten bolkozijn met oren. De vloer heeft een veerconstructie met taps toelopende grenen delen.

In een aantal gevallen is in het pand duidelijk gebruik gemaakt van sloophout, met name in de kap, dat afkomstig kan zijn van een pand dat eerder op deze plek heeft gestaan.

Het pand heeft twee schoorsteenkanalen. Tenslotte hoort boven de schouw, die naar buiten is uitgebouwd, een schouwstuk met een gezicht vanuit de stad op de Koepoortsweg. Het is de bedoeling dat dit na de restauratie weer wordt aangebracht.

Verbouwingen

Het pand kan (nog) niet exact worden gedateerd. De kap is van omstreeks 1600, misschien zelfs wat ouder.

In 1824 is het pand ingekort, wat zal betekenen dat toen de aanbouw aan de Modderbakken en de gang erheen, duidelijk te zien op de kadastrale kaart van ca. 1830, zijn afgebroken (1).

De huidige voorgevel is opgetrokken in 1839. In dat jaar verving de toenmalige eigenaar Willem van Loon de bouwvallig geworden voorgevel van zijn huis door een nieuwe (2). Alleen de voordeur is in 1939 door aannemer E. Nannings vernieuwd (3).

Wanneer de aanbouw aan de Vollerswaal is gerealiseerd hebben we niet kunnen achterhalen. In de kadastrale registers staan vermeld een „verbouw 1891”, een

De zijde langs de Vollerswaal met aanbouw

„redresplan 1903” en een „bijbouw 1921” (4), maar geen van deze verbouwingen hebben we terug kunnen vinden in de besluiten van burgemeester en wethouders. 1903 is het meest waarschijnlijke, omdat toen het kadastrale nummer werd gewijzigd van A 1143 in A 4025.

De gemetselde zuiltjes in de kelder hebben gediend ter ondersteuning van een badkamer, die de zeeman Barend Visser in 1964 heeft laten maken door aannemer Jorritsma naar het voorbeeld van de badkamer van een van de schepen waarop hij heeft gevaren (5).

Tijdens de zware storm die Nederland op 2 april 1973 teisterde is het gemetselde puntgeveltje van de aanbouw aan de Vollerswaal ingestort (6). Daarna is de tegenwoordige houten beschieting aangebracht door Cees Droste (de latere botterbouwer) van aannemingsbedrijf Kaat (5). Het restauratieplan voorziet in het weer terugbrengen van de oorspronkelijke gemetselde gevel.

Eigenaren en bewoners

De tot nu toe oudst bekende eigenaar is de familie De Hart uit Enkhuizen, bestaande uit Swerus de Hart, gedoopt op 13 mei 1779 in Venhuizen (7), zijn echtgenote Ariaantje Robbers, en hun kinderen Jacob, Guurtje, Ariaantje, Swerus en Jan.

Het is niet bekend wanneer zij het pand in eigendom hebben verworven. Op 24 mei 1824, waarschijnlijk korte tijd na het overlijden van Ariaantje Robbers, hebben zij het pand openbaar laten verkopen door notaris Claas Bolding te Hoorn (8).

Het staat in de akte als volgt omschreven:

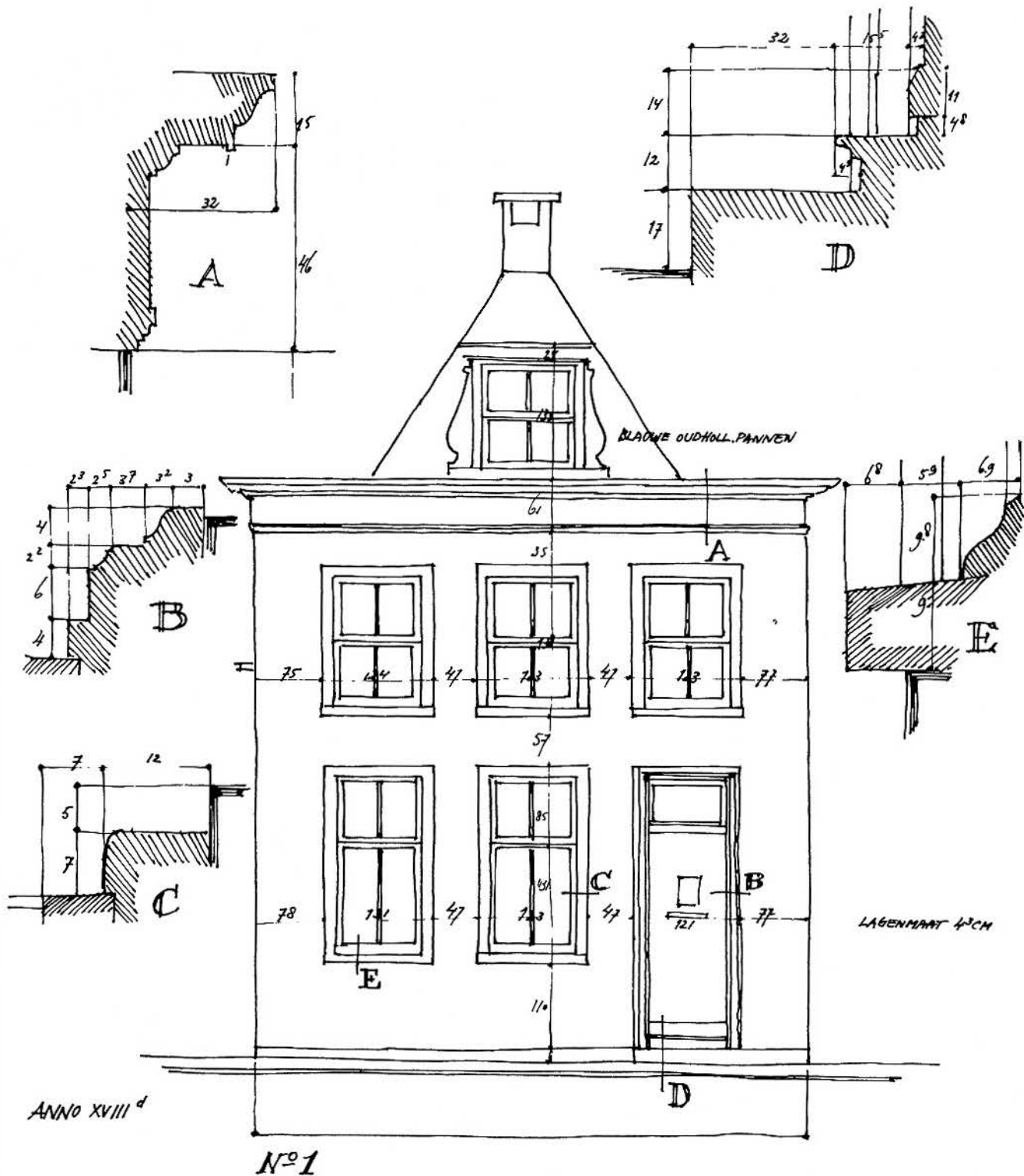
„Een huis, erve en grond van dien, staande en gelegen aan de noordzijde van het Kleine Oost te Hoorn, getekend wijk letter N no. 48, belend de erven van Anthony Wreesman ten oosten, de Modderbakken ten westen en een ledig erf ten noorden”.

De koper werd Willem van Loon, koopman in zilver uit Hoorn, die er f 285,— voor betaalde. Hij trof het pand in een sterk verwaarloosde toestand aan, want enkele

HOORN
 ARCHITECT-LEIDER
 FERD. B. JANTZEN-FGEM
 AMSTERDAM

KLEINE OOST

GEVELSCHETS
 BLAD N° 30.
 KOMT VOOR OP STRAATBEELD N° 17.

ANNO XVIII d

N° 1

maanden later vroeg hij burgemeester en wethouders toestemming om het voor een gedeelte te mogen inkorten en „in eenen bewoonbaren staat te brengen”. Kennelijk heeft het enige tijd leeggestaan; de familie De Hart heeft er in elk geval zelf nooit gewoond.

Willem van Loon is op 24 augustus 1791 in Hoorn geboren. Hij trouwde pas op latere leeftijd (19 oktober 1845) met Maria Koetsbergen, de 50-jarige weduwe van Jan Reek Dz., geboren op 13 november 1794 in Hoorn. Na de verbouwing van 1824 is hij zelf in het huis gaan wonen, dat hij deelde met het gezin van zijn zus Cornelia (in het volkstellingsregister van 1830 Carolina genoemd), gehuwd met Gerbrand Wijling (9).

Het pand was in 1830 genummerd wijk 13 nr. 52a. Wat er tussen 1830 en 1850 is gebeurd is niet helemaal duidelijk door het ontbreken van een bevolkingsadministratie uit die tijd. Blijkens zijn huwelijksakte woonde Willem van Loon in 1845 nog in Hoorn. Daarna moet hij met zijn vrouw enige tijd uit de stad zijn weggeweest, want op 20 juli 1854 wordt hij in Hoorn ingeschreven vanuit Krommenie. Behalve zijn vrouw komt ook zijn in Krommenie geboren dienstbode Guurtje de Roo mee naar Hoorn (10). Zij namen wederom hun intrek in Kleine Oost 1, toen genummerd wijk 1 nr. 124.

Willem van Loon was nog steeds eigenaar, en door de invoering van de bevolkingsregisters in 1850 weten we aan wie hij het huis sinds dat jaar heeft verhuurd.

Bij de volkstelling van 1850 waren de bewoners Valentinus Constantinus Costens, 28 jaar, R.K., beambte, afkomstig uit Gent in België, zijn 24-jarige vrouw Hendrica Johanna Schulting uit Gouda, en hun op 27 januari 1850 in dit huis geboren dochtertje Henrietta Johanna Catharina. Kort na de geboorte is het gezin verhuisd naar het Grote Oost, waar op 24 september 1851 nog een dochter werd geboren. Drie maanden later is Valentinus Costens op 29-jarige leeftijd overleden; zijn weduwe vertrok in mei 1852 met haar twee dochtertjes naar Gouda (11).

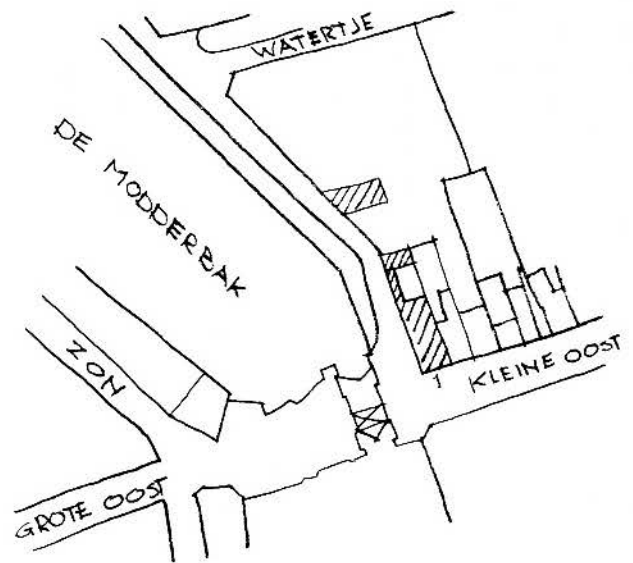
Op 1 april 1850 trok Elias Querido uit Amsterdam in het pand, waar hij zich weer verenigde met zijn vrouw Judik Mozes Haantjes uit Alphen aan den Rijn na enige tijd in het Huis van Arrest in Hoorn te hebben doorgebracht.

Andere huisgenoten, waarvan de familierelatie niet helemaal duidelijk is, waren de 20-jarige Maurits Haantjes en de 75-jarige Jannetje Boom; ook de 19-jarige uit Hoorn afkomstige dienstbode Saartje Bosman woonde er. Na ruim een jaar, in juni 1851, vertrokken deze mensen uit Hoorn; Querido met zijn vrouw naar Brussel, en Maurits en Jannetje naar Alphen. De dienstbode bleef in Hoorn en ging weer bij haar ouders op het Gerritsland wonen.

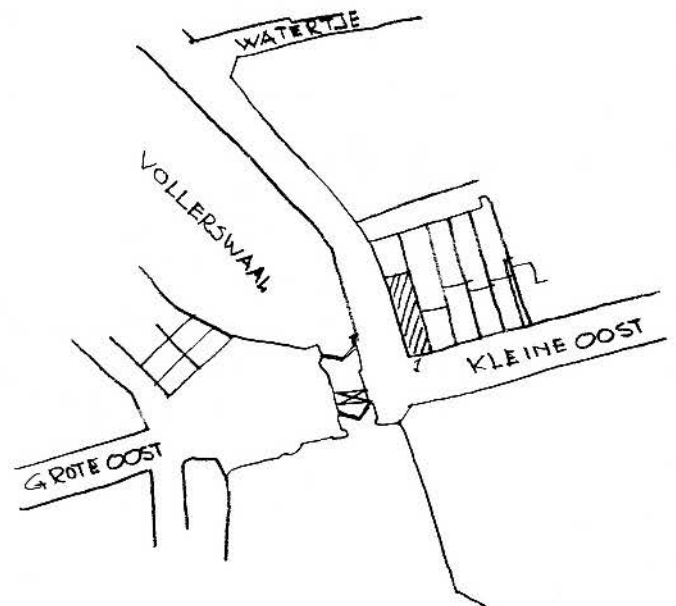
Het pand moet blijkens het bevolkingsregister ruim drie jaar hebben leeggestaan, want de eerstvolgende bewoner die vermeld staat is Willem van Loon, sedert 20 juli 1854.

Op 1 mei 1859 is zijn vrouw Maria Koetsbergen op 64-jarige leeftijd overleden in het huis, dat dan genummerd is wijk 1 nr. 103.

Guurtje de Roo is tot haar dood bij Willem van Loon in betrekking gebleven. Zij is op 5 mei 1865 gehuwd met Hendrikus Bakker, tuinman van beroep, geboren op 5 december 1837 in Hoorn. Het paar trok in bij Willem van Loon en in het huis werd hun enige kind Tamis op 16 maart 1867 geboren. Elf dagen later is Guurtje de Roo er, 38 jaar oud, overleden; het kind stierf op 21 juni (12). Hendrikus Bakker bleef op het Kleine Oost wonen en hertrouwde 15 mei 1868 met Willemina Kiljan, op 30 april

Situatie ca. 1830

Situatie ca. 1880

1831 in Hoorn geboren. Willem van Loon heeft dit huwelijk nog juist kunnen meemaken. Hij overleed op 29 december 1868 op 77-jarige leeftijd in het pand dat 44 jaar lang zijn eigendom is geweest en waarin hij het grootste deel van die periode ook zelf heeft gewoond. Omdat hij geen kinderen had heeft hij het pand aan het Kleine Oost bij testament van 3 november 1865 (13) vermaakt aan zijn dienstbode Guurtje de Roo, die hij echter zou overleven, en haar echtgenoot Hendrikus Bakker; ook een pakhuis aan de Modderbakken (kadastraal A 1144) en een stuk weiland in Blokker (kadastraal D 211) behoorden tot het legaat. Op donderdag 7 januari 1869 is een inventaris opgemaakt van de nagelaten boedel van Willem van Loon (14). Die bestond uit:

In het zaaltje:
in een bedstede een bed met toebehoren, bestaand uit peluw, veerkussens, een wollen en katoenen deken en een klein bedje, gewaardeerd op..... f 50,00
een tafel met kleedje en zeven matten stoelen en drie stoven f 7,00
een kachel met toebehoren..... f 12,00
negen schilderijen en een klokje..... f 7,00
een koperen ketel en komfoor..... f 2,00

In het portcaltje:
een vogelkooi..... f 2,00

In de keuken:
een tinnen koffiekkan met eenig hand- en keukengereedschap f 4,00

In het gangetje:
in een vaste kast enig koper- en aardewerk, lamp en tabakspot, drie schilderijtjes..... f 6,00
een bureau f 4,00

In de binnenkamer:
een chifonnière met bloemstolp, vier vazen en twee beeldjes f 25,00
een secretaire met zes stuks ornament..... f 24,00
een piano..... f 3,00
een ronde tafel, drie kleine tafeltjes en zes stoelen met blauwe zittingen f 30,00
twee likeurkeldertjes, tabakskistje en 25 stuks ornament..... f 8,00
een theestof, queudon (?) en twee theebladen f 3,00
in een vaste kast drie koperen ketels, twee pannen, koperen stoof en enig kleinkoper en tinwerk f 25,00

In de voorkamer:
in twee vaste kasten 25 diverse porceleinen borden met twee theeserviesen en enig divers glas- en aardewerk en enige ornamenten..... f 40,00
een spiegel en 30 schilderijen van diverse grootte ... f 20,00
een pendule, twee vazen en 12 ornamenten op de schoorsteen f 8,00
een klein tafeltje met een olie- en azijnstel en 16 ornamenten f 6,00
vier stoven f 1,00
in een bedstede een klein bedje, een kussen en een wollen deken en ? f 12,00

Op de bovenvoorkamer:
11 schilderijtjes en twee penantspiegeltjes..... f 6,00
een ledikant en behang en een vlag f 10,00
een wastafel met toebehoren en vogelkooi..... f 4,00
zes stoelen met mat f 4,00
enige boeken in een vaste kast f 5,00

Op de zolder:
een bed, twee peluws, drie kussens, een lendenkussen, een wollen en katoenen deken..... f 36,00
enige boeken..... f 6,00

Op een bovenachterkamertje:
18 schilderijen, twee spiegeltjes, een tafeltje met vier stoelen, theestofketel en enige rommeling..... f 13,00
enige kruiken, flessen en rommeling..... f 3,00

In de gang:
een bank..... f 2,00
twee tobbes, twee emmers en enig boendergoed..... f 2,50

Linnen en klederen:
zeven lakens, zes kussenslopen, drie tafellakens, acht servetten, vier handdoeken f 16,00
onder- en bovenklederen van diverse stoffen..... f 30,00

Goud en zilver:
acht zilveren vorken..... f 32,00
vijf zilveren lepels..... f 20,80

vijf zilveren lepels..... f 21,60
vier zilveren zuurvorkjes en suikerschepje..... f 4,00
28 zilveren lepeltjes, klontjestang en theezeefje..... f 13,60
een suikerlepel, een mes, vier kurken, speldenkussentje en vier bullen, alles met zilver f 8,00
twee zilveren snuifdozen en een slotje..... f 13,60
een gouden horloge met ketting en sleutel f 60,00

De totale waarde van de inboedel werd getaxeerd op f 610,10.

Op 19 maart 1869 werden het huis en het pakhuis overgedragen aan de nieuwe eigenaar Hendrikus Bakker Tamiszoon (15). Uit zijn tweede huwelijk met Willemina Kiljan werden in het huis aan het Kleine Oost drie kinderen geboren: Lambertha Hendrica op 10 maart 1869 (overleden 2 mei 1869), een meisje met dezelfde naam op 15 juni 1870, en een zoon Cornelis Christiaan op 12 oktober 1872, die op 24 oktober 1890 naar Amsterdam is vertrokken. De rest van de familie volgde hem op 1 juni 1891.

De familie Bakker bleef nog tot 1902 eigenaar van Kleine Oost 1, en zal het pand in die tijd verhuurd hebben, mogelijk zelfs direkt aan de latere eigenaar Marinus Zuidweg.

Ook de volgende eigenaar, Raphaël Valentijn Polak, heeft er niet zelf gewoond. Hij overleed op 3 september 1902; zijn weduwe en twee kinderen zijn eind februari 1903 naar Hilversum verhuisd (16).

Het „Grote Boek” levert ons nog de naam van een bewoner uit de tijd dat Polak eigenaar was, de arbeider Joh. Goossens (17), maar dit moet op een vergissing berusten. Het adresboek 1912 vermeldt inderdaad het adres Kleine Oost 1, maar volgens het bevolkingsregister woonde hij op Kleine Oost 2 (18), hetgeen aannemelijker is.

De familie Polak verkocht het huis in 1919 aan Marinus Zuidweg, mede-eigenaar van de houtzagerij aan de overkant van het Kleine Oost. Zuidweg was op 5 november 1850 in Nisse in Zeeland geboren. Hij was timmerman en woonde in 1876, 1877 en 1880 al korte tijd in Hoorn, voordat hij zich op 8 mei 1883 definitief in de stad vestigde met zijn gezin. Hij was getrouwd met de Zeeuwse Catharina Clerq uit Groede en had twee zoons: Johannes, geboren 20 december 1879 in Beemster en Jacobus, geboren 18 september 1882 in Purmerend. In Hoorn zijn nog twee kinderen geboren: Adriaan Marinus op 18 augustus 1887, tien dagen later overleden, en Adriana Maria op 29 november 1888. Het gezin woonde een tijdlang op de Westerdijk, de Appelhaven en, omstreeks 1889, op het Grote Oost 120 (19). Nog voor 1900 verhuisde de familie Zuidweg naar het Kleine Oost 1, waar zij dus mogelijk al zo'n 25 jaar woonde voordat zij in 1919 eigenaar werd.

Marinus Zuidweg is op 10 april 1930 op 79-jarige leeftijd in zijn woning overleden, zijn vrouw op 21 januari 1932. De tweede zoon Jacobus was inmiddels zijn vader opgevolgd als directeur van de houthandel. Hij ging na zijn huwelijk op 1 maart 1923 met de Duitse Elfriede Dreessen aan de Koepoortsweg 2 wonen. De oudste zoon Johannes had zich in 1911 als apotheker in Amsterdam gevestigd.

Dochter Adriana Maria trouwde op 24 april 1919 met Barend Cornelis Visser, geboren 11 februari 1891 in Hoorn, eerste stuurman op de grote vaart en later gezagvoerder van de Holland-Amerika Lijn. Zij woonden vijftien jaar lang in Rotterdam, maar na de dood van haar

Het schouwstuk voorstellende een gezicht vanuit de stad op de Koepoortsweg

ouders kwamen zij op 13 december 1934 naar Hoorn terug en vestigden zich aan het Kleine Oost 1. Adriana Maria Zuidweg is op 31 januari 1961 in De Villa overleden, Barend Cornelis Visser op 27 augustus 1980 in het Liornehuis. Zij bleven kinderloos. Visser bewoonde het pand tot omstreeks 1970, waarna de voorlaatste eigenaar Giel van der Zel het betrok. De nieuwe eigenaar staat nu aan de vooravond van een grootscheepse restauratie van dit eenvoudige woonhuis onder de Hoornse monumenten.

Kadastrale nummers:	Huisnummers:	
1830: A 1143	1824: N/48	1835: 1/124
1903: A 4025	1830: 13/52a	1855: 1/103
		1889: 1

Eigenaren (in voorkomende gevallen inbegrepen: de erven van):	
Swerus de Hart	-1824
Willem van Loon	1824-1868
Hendrikus Bakker	1869-1902
Raphaël Polak	1902-1919
Marinus Zuidweg	1919-1933
Barend Visser	1933-1969

Aantekeningen:

1. Gemeentearchief Hoorn 1816 - 1949 (GAH), voorl. inv.nr. M 151, fol. 57v-58 (vergunning b. en w. d.d. 11-8-1824).
2. GAH, voorl. inv.nr. M 341 en M 163 (vergunning b. en w. d.d. 12-6-1839 nr. 12).
3. GAH, bouwvergunning 1839/153.
4. GAH, kadastrale registers, voorl. inv.nrs. 12 (artikel 3548/1), 19 (artikel 6296/2) en 23 (artikel 7850/1).
5. Mededelingen van Giel van der Zel, waarvoor onze dank.
6. Dagblad voor West-Friesland en Noordhollands Dagblad 3-4-1973.
7. DTB Venhuizen, inv.nr. 2, blz. 103.
8. Notariële archieven Hoorn (NAH), inv.nr. 2772, akte nr. 118.
9. Volkstellersregister Hoorn 1830, voorl. inv.nr. 1, fol. 294.
10. Bevolkingsregisters Hoorn 1850-1860, voorl. inv.nr. 2, fol. 85.
11. Idem, voorl. inv.nr. 7, fol. 21.
12. Idem, 1860-1900, voorl. inv.nr. 18, B I fol. 52.
13. NAH, inv.nr. I 54, akte nr. 319.
14. NAH, inv.nr. I 64, akte nr. 1.
15. NAH, inv.nr. I 64, akte nr. 63.
16. Bevolkingsregisters Hoorn 1900-1920, voorl. inv.nr. 46, P fol. 78.
17. Hoorn; huizen, straten, mensen (Hoorn 1982), blz. 200.
18. Adresboek voor Hoorn (Hoorn 1912), blz. 18.
19. Bevolkingsregisters Hoorn 1900-1920, voorl. inv.nr. 40, fol. G 54.
19. Bevolkingsregisters Hoorn 1860-1900, voorl. inv.nr. 32, fol. Z 235; idem 1900-1920, voorl. inv.nr. 50, fol. Z 50; idem 1920-1940, gezinskaart.

Alleen al het eerste verhaal van Jo Ridderikhoff over het Grote Noord biedt stof voor wel honderd vervolgartikelen.

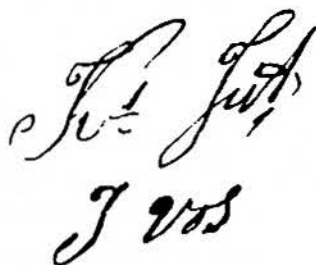
Een zin die mijn aandacht trok was: „Naast Kaag woonde wat teruggetrokken de familie K. Jut”(1). Deze naam intrigeerde mij. Want in mijn jeugd kende ik een Jantje Jut. Die woonde in de Smidsteeg in Leiden, een zijsteeg van de Morsstraat waar mijn vader een slagerij had. Jantje Jut, ik weet niet of het zijn echte naam was, was zeer berucht in de buurt. Hij heeft een van mijn broers ooit eens met een hamer een gat in zijn kop geslagen. Zijn moeder was zeer vervaarlijk en vermoedelijk ook zeer vruchtbaar; herhaaldelijk werden kinderen bij haar weggehaald, maar haar kindertal leek desondanks niet te slinken.

Volgens verschillende woordenboeken heeft „Jut” een negatieve bijklank: stranddief, Dove Jut, Malle Jut, Domme Jut, Jut en Jul. Het Woordenboek der Nederlandsche Taal meldt dat zelfs de betekenis „iemand uit Jutland” veelal met verachting, als scheldnaam wordt gebruikt.

Het werd er niet beter op toen in 1876 een zekere Jacobus Jut als hoofdschuldige in de moord op een weduwe en een dienstbode in Den Haag werd berecht. Toen is ook het bekende kermisvermaak aan zijn naam „de kop van Jut” gekomen, of misschien wel ontstaan (2). Of dit sinds het incident met Jantje Jut een speciale aantrekkingskracht op mijn broer heeft uitgeoefend moet ik hem nog eens vragen.

We zullen vermoedelijk nooit weten of de Hoornse familie Jut onder de negatieve bijklank van haar achternaam heeft geleden. Of is de mededeling van Ridderikhoff, dat zij „wat teruggetrokken” leefde, daarvoor toch een aanwijzing?

De familie bestond uit Klaas Jut en zijn vrouw Jannetje Vos. Klaas Jut is op 3 januari 1835 in Oudorp geboren als zoon van de „lombardhouder” Simon Jut en Anna Catrina Lommert. Op 7 augustus 1858, toen hij 23 was, kwam hij naar Hoorn. Twee jaar later, 3 augustus 1860, trouwde hij er met de 22-jarige Hoornse Jannetje Vos, dochter van een bezemmaker. Jut was doopsgezind; zijn vrouw hersteld luthers, maar zij sloten zich later aan bij de Gereformeerde Kerk.

Het paar woonde aanvankelijk op het Kleine Noord wijk 6 nummers 207, 247 en 270; welke tegenwoordige nummers dit zijn ben ik niet nagegaan. Later woonden zij op het Breed 6/18 en tenslotte op het Grote Noord 5/58, in 1889 omgenummerd tot 48. Het is tegenwoordig de bloemenzaak van Haring, waarvan de zolderverdieping op 5 augustus 1982 is uitgebrand (3).

Klaas Jut was aanvankelijk koek- en banketbakker. In 1882 kocht hij het pand aan het Grote Noord van de goud- en zilversmid Gerrit Zeeman (4). Klaas Jut wordt in die tijd soms aangeduid als wijnkoper, soms zonder beroep. Vermoedelijk heeft hij het pand alleen als woonhuis gebruikt. Hij bezat ook nog een schuur en erf aan de Koepoortsweg, die hij in 1900 verkocht. Het echtpaar bleef kinderloos. Vanaf 1883 woonde Emelia Gerarde Thomson uit Sijbekarspel enige tijd bij hen in huis, en na 1900 hun neef Nicolaas Mattheus Gijzelaar, op 13 juni 1891 in Medemblik geboren.

Klaas Jut is op 10 januari 1904 aan het Grote Noord overleden; hij is 69 jaar oud geworden. Jannetje Vos bleef daarna nog jarenlang in het huis wonen, tot ze er op 5 januari 1926 op hoge leeftijd (87) is overleden (5).

Aantekeningen

1. Oud-Hoorn 6 (1984) blz. 16.
2. Woordenboek der Nederlandsche Taal, bewerkt door M. de Vries en L. A. te Winkel ('s-Gravenhage/Leiden 1882-), deel VII, kolom 576-579.
Zie voor de geslachtsnaam ook (door mij niet geraadpleegd): J. Winkler, De Nederlandsche geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en betekenis (Haarlem 1885), blz. 194; Van Jut tot Jutten, periodiek, uitgegeven vanwege de Vereniging tot bestudering der verspreiding en folklore der familiën die het stamwoord Jut bevatten (Bergen op Zoom 1935-1936).
3. Noordhollands Dagblad-Dagblad voor West-Friesland 6-8-1982.
4. Gemeentearchief Hoorn 1816-1949 (GAH), kadastrale registers, voorl. inv.nrs. 10 en 14, artikelen 2198/9 en 4611/1.
5. GAH, bevolkingsregisters, inv.nrs. 58 fol. 14, 14 fol. 34, 24 fol. J 89, 42 fol. J 60 en 99 (gezinskaart).

Van Rode naar Blauwe Steen

Aan de Rode Steen, vaak beter bekend als de Kaasmarkt, het voornaamste plein van Hoorn, bevond zich, komende van het Grote Noord, als eerste perceel aan de rechterkant het voorname kruideniersbedrijf — vooral in koffie en tabak — genaamd De Exster. Eigenaar was de heer H. J. Schuit, een invloedrijk man, o.a. kapitein der dienstdoende schutterij en nog vele andere kerkelijke en charitatieve functies. De zaak werd met het naastgelegen pakhuis later overgenomen door J. Potgieser (nu Middenstandsbank). Vele jaren ook Bureau van Politie.

STOOM TABAKSKERVERIJ
EN KOFFIEBRANDERIJ
„De Exter”
Kaasmarkt 14 · HOORN.

OPGERICHT 1797.

Specialiteit in THEEËN. · Prijs-Courant in ieder zakje.

In het bijzonder wordt de aandacht gevestigd op onze
SOUCHON à / 1.30 per 5 ons.

F. VAN EXTER.

Het grote huis daarnaast werd bewoond door burgemeester mr. W. C. J. de Vicq (1862-1875) en later door zijn weduwe mevr. H. M. de Vicq-Carbasius, die in 1906 overleed. Ze deed grote schenkingen ten behoeve van de gemeente en haar instellingen. Burgemeester H. W. de Joncheere, die in 1905 burgemeester A. E. Zimmerman was opgevolgd, betrok nu deze woning, die daarna achtereenvolgens ook voor de burgemeesters A. A. de Jongh (1913-1921), mr. G. J. Bisschop (1921-1933) en mr. H. C. Leemhorst tot ambtswoning diende. In 1941 werd Leemhorst ontslagen, en tijdens de Duitse bezetting kreeg het pand verschillende daarmee verband houdende bestemmingen. In 1944-1945 werd het door de Landwacht gebruikt en uitgewoond. Later was de openbare bibliotheek er gevestigd, nu o.a. het FNV. Ook de daarnaast gelegen AMRO-bank had in het begin van deze eeuw een heel andere bestemming nl. het voorname café van Delemarre. Vooral als er op donderdag kaasmarkt werd gehouden, was het daar zeer druk. Later zat er de Noordhollandse

Landbouwcredietbank, directeuren Wonder en v. d. Burg. In een deel van het naastgelegen Westfries museum was tot 1930 ook nog het kantongerecht gevestigd, dat toen naar het Grote Oost verhuisde.

Voorbij de Proostensteeg (die overigens vroeger tot aan het Achterom Tribunaalsteeg heette) stond het historische pand 't Vosje, een café, eigenaar P. Vlekke, een man met weelderig wit haar maar ook evenveel fantasieën en verhalen. Het werd later overgenomen door de heer Galesloot, die er een stalhouderij aan verbond. Aan de overkant van het West volgde dan het café De Valk, eigenaar J. v. d. Berg, tevens timmerman-aannemer, alsmede adjudant bij de schutterij. Na zijn dood beheerden aanvankelijk zijn zoons Kees en Jan de zaak, waar ook de schietvereniging haar bijeenkomsten en oefeningen hield (nu Bruintje).

Naast De Valk stond het café De Toelast van de wed. Visser, later café-restaurant van de heer M. Nooy, die er een bloeiend bedrijf van maakte. Nooy was alom in het land bekend als een bekwaam schoonrijder op de schaats en behaalde daar belangrijke prijzen mee. Zijn opvolger J. Reek verkocht het perceel in de dertiger jaren aan de heer H. Kaldenbach, die De Toelast liet slopen en er een woonhuis bouwde, nu advocatenkantoor Sluis & Roos. Aanpalend was het sigarenmagazijn gevestigd van L. Visser, later H. J. Pieters, E. de Wit, Kl. Ham, en tenslotte L. Zandbergen.

De Havensteeg was in de eerste jaren van deze eeuw een straat van betekenis, dank zij vooral de winkels van Herman en Felix (beter bekend als Falkie) Polak. Links in de steeg hadden zij een grote manufacturenzaak, daartegenover een zaak in herenconfectie en op de hoek Rode Steen een woningtextiel- en meubelmagazijn. Zij hadden de naam van uiterst voordelig te zijn en zeer ruime keuze te bieden. Het heette in wijde omtrek, dat men Hoorn niet had gezien als men niet bij Falkie Polak was geweest: die naam was in heel West-Friesland een begrip. Tot de attracties behoorde dat men er kon afdingen, ofschoon dat toen wel meer een gewoonte was. Na het overlijden van Felix en vertrek uit Hoorn van Herman werd de manufacturenzaak overgedragen aan W. Th. de Flart, die haar later verplaatste naar het Grote Noord, hoek Breed, vroeger De Witte Engel. In het hoekpand is ook nog een showroom van Ford geweest; de vroegere manufacturenzaak werd gesloopt (nu parkeerterrein van het waterschap). In de herenzaak kwam later de Havenwinkel en de meubelzaak werd groentehal van C. Vos.

In het woonhuis Rode Steen 5 oefende jarenlang tandarts Raadsma z'n praktijk uit, later kwam er

café-restaurant-biljard De Sociëteit van Bakker. Daarnaast woonde Herman Polak, later café van de bekende voetballer Daaf Westhoven, nu slagerij Zunnebeeld. Vervolgens het kaaspakhuis van Joh. Verwijs (nu antiek) en de woning van Verwijs, nu in gebruik bij het waterschap West-Friesland.

Aan de overkant, naast de Waag, het zeer gerenommeerde café-restaurant Dalmeyer, de zaak van het zogeheten goeode publiek. Het was een echte fin de siècle-zaak met, evenals Krasnapolsky in Amsterdam, een wintertuin met fraai beschilderde muren, een glazen dak en vele palmen en andere planten. Het plaatselijk officierscorps en de adelborsten van de marine, waarvan geregeld schepen in de haven lagen (zoals de opleidingsschepen Pollux en Urania en vele kanonneerboten) beschouwden café Dalmeyer als hun casino, waar werd gebiljart, gepokerd en geborreld. Na de eerste wereldoorlog was er de bank van Mooy en Nooder gevestigd die een kortstondige bloei kende door gokken op de devaluatie van de Duitse Mark en de Oostenrijkse Kroon. Tot 1936 werd het een kappersbedrijf van achtereenvolgens A. Nieman en Beek Groot, en daarna aangekocht door de firma Ridderikhoff en Van Schoten. Die kreeg aldus plaats voor haar omvangrijke verzameling toneelkostuums van het zojuist failliet gegane Amsterdams Toneel van Eduard Verkade en Albert van Dalsum, die onmogelijk meer geborgen kon worden in de vestiging aan het Grote Oost. Het naastgelegen woonhuis, Rode Steen 10, werd vele jaren bewoond door C. Winkel. In de

oorlogsjaren diende het als Kringhuis van de NSB. Vervolgens kwam de banketbakkerij De Witte Olifant van Hein Verwijs, een zeer bekende figuur in Hoorn. Als zijn vrouw hem vroeg: Man, wat zijn we ook al weer? kwam het antwoord: Specialiteit in krakelingen, zoet en zout. Men had hem dit zelf moeten horen zeggen, want hij lispelde nogal. Interessant was ook het volgend perceel, de boekhandel, uitgeverij, sneldrukkerij, bibliotheek (die zeer slecht bijgehouden werd) van A. C. Boldingh, een wel zeer kleurrijke figuur om niet te zeggen een Bourgondiër. Hij had zeker iets van een bohémien in zich. In de zaak was het altijd een herrie van belang. Heerlijk was z'n vocabulaire. Hij kon zo prachtig vloeken dat het was of je muziek hoorde. Hij gaf een gids van Hoorn uit en o.a. ook de Nieuwe Hoornsche Courant, die tweemaal per week verscheen en in 1910 werd overgenomen door de gebr. Groot van het Kleine Noord. Voorts was hij brandmeester van de Hoornse brandweer. Nu trof dit uitstekend, omdat hij zeer goed bekend was met vocht. Na een brand zagen wij hem met andere brandmeesters terugkomen en was de koers van lopen niet zo erg recht meer. In ieder geval was Arie Boldingh een pracht persoonlijkheid, machtig interessant, een echte Horinees.

Muziek, krammen, kaas

Nog even rondkijkend op de Rode Steen missen we allereerst de monumentale gaslantaarn die tegenover het

standbeeld van Coen stond en waar vroeger de muziektent omheen gebouwd werd. Des zomers was hier elke vrijdag een concert. Het repertoire bestond uit ouvertures als Zampa en Dichter und Bauer, marsen als Stars and Stripes en Alte Kameraden en concertstukken als de Fremersberg en de Slag bij Waterloo. Krachtens overeenkomst met de gemeente, moest het Stedelijk Muziekcorps zes concerten per seizoen geven, en de rk-harmonie Apollo en de „rode” harmonie Kunst na Arbeid elk drie. Overigens werden uit deze reeks ook enkele concerten gegeven in de muziektent bij de Grote Sociëteit tegenover de Spoorsingel. Er was doorgaans flinke publieke belangstelling, bij traditie danig gehinderd door rondrennende jeugd. Directeur van het Stedelijk was J. van Dissel, in 1908 opgevolgd door G. Hop, van Apollo D. Koning en van KnA F. Felkers.

In de buurt van de Rode Steen oefende de heer Schierhout, die aan het Achterom bij het museum woonde, een beroep uit dat niet meer bestaat nl. krammen. De krammer maakte al wat gebroken was — borden, schalen, kopjes, bloempotten enz. — weer heel door de scherven met metalen krammetjes aan elkaar te zetten, waarna de scheuren met gips werden opgevuld. Men gooidde vroeger nu eenmaal niet graag wat weg — het geld was schaars.

Opzij van het Nederlandsch Koffiehuis, nu Winston, stond des zomers Van der Hulst, bijgenaamd Zwart Jan met potplanten, maar het belangrijkste was uiteraard de donderdagse kaasmarkt. Op woensdag kwamen er al boeren met kaaswagens. Opgooiers wierpen de kazen uit de wagen, opzetters vingen ze op en stapelden ze tot keurige partijen, nog een heel apart werk. De stapels stonden op een laag stroo, en werden met zeilen afgedekt. De fabrieken hadden stapels van 1.000 tot 1.200 kazen, de stapels van de zelfkazende boeren bedroegen doorgaans 150 tot 200 stuks.

Als opgooiers en opzetters werkten zowel vrouwen als mannen. Om er enkele te noemen: de dames v. d. Rol, Nooder en Vonk en de heren Schoonewagen, Jacob de Groot, Gerrit Oosterman en Dirk Groot. Des nachts hield een waker een oogje in het zeil vanuit een soort groen schildwachthuisje tegen de Waag aan. Het is wel gebeurd, dat de nachtwaker zich in de vroege ochtend voor een poosje verwijderde. Dit werd gezien door de burgemeester, die immers aan de overkant woonde en zich vervolgens in het huisje begaf en er de waker opwachtte. Tableau.

De meeste kaaswagens kwamen donderdags, een drukte van belang, gesjouw met de wagens en de paarden die in de Proostensteeg en op het West gestald werden — alle café's in de buurt bezaten trouwens ook stallen. De kaasdragers in hun witte pakken droegen hoeden in de kleur van elk van hun vier kwartieren: rood, groen, geel en blauw. Bij de Waag hing de vlag uit met vier banen in dezelfde kleuren. Ook de mannen bij de weegschalen droegen hoeden en een wit sloof over hun pak. Tot de dragers behoorden o.a. Wiggelaar, Kramer, Tros, Zwart, Temme, Volten, S. Engel, Tonneman, W. Engel en Van Kalken. Bij de weegschalen stonden meestal oudere dragers zoals Menke, E. Tros en De Groot. Marktmeester was J. Wessemius, later P. de Vries.

Om 10 uur werd de bel geluid en begon de markt. De kooplieden lieten de zeilen omgooien en begonnen te keuren met de kaasboor, waarna de stukjes boorsel werden geproefd. De verkochte stapels werden op berries geladen en door de dragers met hun bekende

kwikkelpasjes naar de weegschalen gebracht. Grote trogwagens brachten de kaas dan naar de pakhuizen of de schepen. Het waren echte levendige dagen, maar het markten op deze manier bleek op den duur te omslachtig voor de moderne tijd. Uiteraard was er veel belangstelling, waarbij ook bekende straatfiguren als Driekoeiendrie, Lange Jan Pool, de Eierpenikker en Schapenschurft.

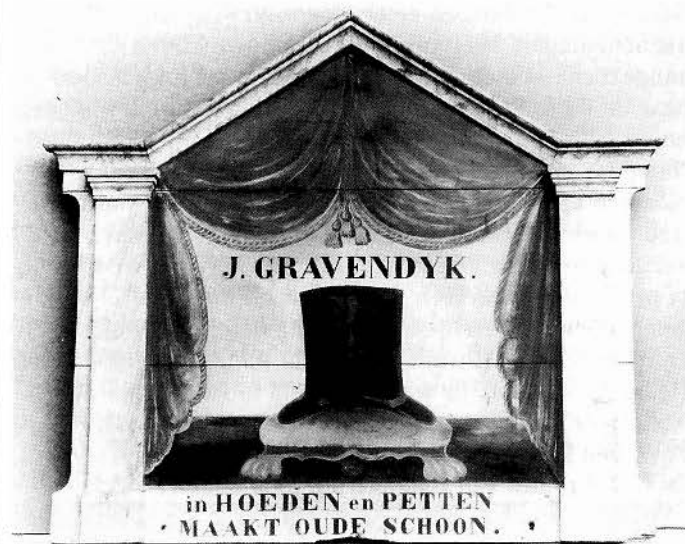
Tot de bijzondere gebeurtenissen op de Rode Steen behoorde ook de Smak-avond op 5 december. Het plein was bezaaid met kraampjes waarin allerlei lekkernijen pronkten als speculaas- en taaioppen (vrijers en vrijsters), banket, taarten, vis, worst maar ook speelgoed etc. Men kon dat alles niet zo maar kopen: de spullen werden verloot en konden dus worden gewonnen. Ook een Rad van Avontuur behoorde tot de attracties, met een prima lotenverkoper als Jacob Blokker, die daarvoor verschillende jaren zijn machtige stemgeluid ter beschikking heeft gesteld. Het was een reuze lawaai, want van alle kanten werd de aankoop van loten geanimeerd. Flikkerende olielampen verlichtten het plein waarop zich honderden mensen verdrongen. Het was heel gezellig, totdat in 1905 de nieuwe loterijwet een einde maakte aan dit machtig folkloristisch gebeuren.

In de Kerkstraat

Van de Rode Steen komende werd rechts in de Kerkstraat het eerste herenhuis naast boekhandel Boldingh bewoond door mej. A. Brons Boldingh die in 1911 de gemeente f 10.600,— schonk voor de aanleg van de Vluchthaven, die in mei 1913 door minister Talma werd geopend. Nadien werd het door verschillende families bewoond, waarvan ik er één nader wil beschrijven: Machiel Blindeman, handelaar in lompen en metalen. Blindeman bezat een geweldige bibliotheek en ook wat men nu een discotheek zou noemen, een grote collectie oude gramfoonplaten. Hij had een gramfoon, zo groot, dat de hoorn aan een ketting op een statief rustte. De geluiden waren wel erg schor. Toen Chiel Blindeman, die uit een kleiner huis op de Italiaanse Zeedijk kwam, aan de Kerkstraat woonde, sprak hij trots: Als ik wandelen wil, wandel ik in mijn eigen huis. Toen hij er een half jaar verbleef vertelde hij dat hij nog een hele kamer had gevonden die hij tot dan toe nooit eerder had gezien. Later kwam de vrouwenarts Woelinga er te wonen. Op Kerkstraat 4 woonde koeslager Louis Polak. Toen het mode-magazijn De Zon van zijn broer was afgebrand, verhuisde hij naar het herstelde winkelpand aan de overkant; in de slagerij vestigde zich Simon Tool als varkensslager, nu slagerij Van Baar. Daarop volgde het kaaspakhuis van de firma Best en Co en daarnaast had de bekende antiquair Jaap Reens zijn gerenommeerde magazijnen. Hij deed veel zaken met Engeland en had twee schrijnwerkers in dienst, Joseph Visser en Piet Kuin. Na zijn dood verhuisde de familie naar Amsterdam en begon een ver familielid Vleeschdrager er een winkel in ijzerwaren (nu dierenhandel Doesburg). Het kapitale pand op de hoek van het Kerkplein, nu Huis Verloren, werd aanvankelijk bewoond door burgemeester A. E. Zimmerman en vervolgens door de rk-parochie aangekocht als RK Militair Tehuis, waarover de heer De Waal als conciërge en beheerder werd aangesteld. Later diende het pand als onderdak voor de St. Joseph's Gezellen, de vakbeweging enz. Nu nog bureau en

dependance van het Westfries Museum.

Links in de Kerkstraat — hoek Rode Steen — het huis met de Bruinvis, was de kruidenierswinkel van Jan Kloppenburg, een zaak van allure, al bestond ook hier de vloer uit gewone straatstenen met in het midden een groot petroleumvat, dat nogal eens lekte. Rondom stonden allerlei bakken, trommels en stopflessen met grutterijen; aan een stang met twee gaslampen hingen ook grauwe papieren zakken in diverse maten aan een touw en werden daar afgescheurd. Veel boodschappen moesten bezorgd worden; als bediende was daar H. van Berkel die alles regelde en bezorgde, een zeer vriendelijk en behulpzaam persoon. Hij oefende tevens het beroep van porder uit. Des morgens ging hij zeer vroeg op pad, gewapend met een houten hamer waarmee hij door het kloppen op raampost of deur z'n cliënten op diverse vroege tijden moest wekken, zoals ook een aantal collega's alom in de stad deden. Daarnaast stond het pakhuis met bovenwoning van Kloppenburg en vervolgens de degelijke hoeden- en pettenwinkel van Antoon Gravendijk, waarin zich ook een zgn. hoedenbol bevond om eventueel het hoofddekseel wat op te rekken. Aansluitend bevond zich — boven — het atelier van de fotograaf Alb. Kleyntjes. Er werd gewerkt met gordijnen voor de glazen bovenramen. Het atelier bevatte enige fraaie decorstukjes en doekjes, voorstellende een fraaie tuin of opgesierde kamer, verder verschillende

pedestallen en druk bewerkte stoelen en uiteraard het grote fototoestel met zwarte doek waarvoor men geplaatst werd, leunende op pedestaal of stoel. Als men met z'n tweeën was, moest de een zitten en de ander staan, de hand op de schouder van de zittende en het ene been schuin voor het andere. Na lang kijken en nog eens onder het doek kruipen, moest een been of hand weer wat anders worden gesteld, de kin meer naar de hoogte enzovoort. Eindelijk was het dan zo ver en klonk de uitroep: nu naar het vogeltje kijken, en werd er afgeknipt. En als de foto dan nog wat geretoucheerd was, kwam de prent met — zoals Kleyntjes zich uitdrukte — heel mooie beelden, klaar. Ieder keek er even star op, het waren meer poppen. Die zgn. kabinetfoto's werden aan familie en vrienden geschonken. Hiernaast „De Zon”, na de brand de slagerij van Louis Polak, later o.a. zuivelbedrijf Ursem. Het Kerkstraat-filiaal van Schermer, de drank- en wijnhandel had grote bekendheid, en een lange traditie.

Men verkocht er per anker, fles, maatje of half maatje. Nog zien we bediende Van Riel met zijn grijze krullebol en luster jasje, voor ieder een goed woord en behulpzame hand, waarbij men wel moet bedenken, dat er ook nogal eens lieden binnenkwamen waarmee moeilijk meer te praten viel. Aanpalend was de heel oude zaak van de firma Woesthoff in tabak, koffie en sigaren, begin deze eeuw overgenomen door de heer C. van Buchem. Deze liet een voor die tijd in Jugendstil zeer modern nieuw pand zetten, waarop de tegeltableaux nog altijd de namen Havanna, Manilla, Sumatra vermelden. Er was een heuse koffiebranderij aan verbonden — bereikbaar via het Glop in de Kerksteeg — en dat kon je goed ruiken. Kolkman en Lakeman werkten hier. Men ging naar Woesthoff — want zo bleef men het bedrijf noemen — om een ons koffie met een cent koffiestroop (nu Schrickx).

Op het Kerkplein

Aansluitend stond op het Kerkplein allereerst de winkel in garen en band plus ondergoed van Rigter (nu loodgieterij Lenting). Het voormalige St. Jans Gasthuis was garnizoensmagazijn, jarenlang beheerd door de adjudant Van Riet. Een van de bekendste burger-corveeërs die daar werkten was Hermanus Leusden. De eerste burgerschool voor meisjes die nu volgt, was een opleidingschool voor de HBS en stond onder de strenge leiding van mej. Dunnewold. Het gebouw was eerst

zonder verdieping en werd in 1911 verbouwd tot de toestand die laatstelijk diende als onderdak van buurthuis Het Hop.

Aan het adres Kerkplein 37 oefende de loodgieter Huibert Steeman (broer van mijn grootmoeder) zijn beroep uit.

Het was een nogal uitzonderlijke familie. Veel verbazingwekkende opvattingen kon men verwachten.

Om het grote gezin te bergen, werden alkoven gesloopt, hierin op diverse hoogten rails geplaatst en hieraan houten bakken opgehangen die voor de kinderen een slaappleats boden. Als men nu een van de kinderen moest hebben, werd zo'n bak, waaraan een handvat zat, naar voren getrokken. Omdat vader vond dat de vier jongens hun petten teveel versleten, maakte hij voor hen zinken petten. Over het algemeen was de familie muzikaal. Wanneer oudejaarsavond de klok 12 uur sloeg kwamen vader en de vier zoons met hun blaasinstrumenten buiten op de stoep staan en lieten het Wilhelmus klinken.

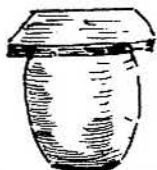
Tot in de zestiger jaren hebben twee dochters, Catharina en Jansje, een heel grote populariteit in Hoorn gehad. Ze hadden een bontwinkel in de Kerksteeg (Lange Kerkstraat). Vele organisaties en autoriteiten, tot de Koningin aan toe, overstelpen ze met protestbrieven over het opnemen in een gesticht van hun oudste zuster Alida. Kerkplein 36 was de woning van aannemer-metselaar J. v. Petten. De barbiërsalon van Jac. Ridderikhoff was gevestigd op 35 en daarnaast de kruidenierszaak van Joh. van Berkum, beheerd door zijn vrouw. Van Berkum was werkzaam als timmerman bij aannemer Van Tetterode en in Hoorn bekend onder de naam Baas Kunst. Toen hij naar Rode Steen 5 verhuisde en daar een kamerverhuurbedrijf begon werd Kerkplein 34 de slagerij van Mol, later P. Peetoom, nu brilservice.

Voorbij de Kerksteeg (Lange Kerkstraat sedert 1949) was café H. Snelten (nu Stadskroeg). Boven woonde de kleermaker Joh. Compas. Hiernaast de drogisterij van P. Veltman, later directeur van de bioscoop (Victoria) en tenslotte op nummer 31 de varkensslagerij van D. Dell. Rechts terzijde van de Grote Kerk was het Hoornsche Koffiehuis van Koen Voogd, tevens vertrekplaats van de diligence naar Schellinkhout, Wijdenes, Hem en Venhuizen. Laatste koetsier was Hinke.

Terwijl we dit even bekijken gaat de heer De Vries, wonende Gerritsland voorbij. Hij had een functie bij de Israëlitische gemeente en was belast met het ritueel slachten bij de Joodse slaggers. Men zag hem dan lopen met het grote mes van ongeveer 60 cm lang in een foudraal. Met dit mes werden kalveren en koeien volgens ritueel voorschrift de keel doorgesneden. Een andere Hoornse figuur was Gerrit Schieven die met zijn vader op de Breestraat een soort kruidenierswinkeltje dreef met daarachter een boet, waarin ze koeien stalden — dat was een niet al te frisse bedoening. Gerrit liep steeds op klompen met een werkbroek aan en een blauwe kiel met in winter en zomer een strohoed op, zoals Maurice Chevalier.

BOTERTIWN

KOPBOTER

Links van de kerk was op zaterdag de botermarkt onder een met golfplaten overdekt afdak met banken waarop de boeren hun botertijnen plaatsten. Deze botertijnen waren lage houten tonnen met houten deksels waarin de koppen boter stonden. De vrouwen kwamen ter markt met onder haar boezelaar een bord of schaal. Dan werd er gekeurd door met de vinger wat boter te nemen en deze te proeven en ook werd gekeken naar de zwaarte van de koppen. Hier tegenover was café Beerepoot, een prima gelegenheid voor de jeugd om te biljarten en te lezen. Zomers op het Kerkplein op de zaterdagmarkt fleurden standwerkers de zaak op. We denken aan Japie de Hollander, specialist in middelen tegen kiespijn. Steeds had hij slachtoffers die zich door hem lieten behandelen, ofschoon het steeds dezelfde patiënten waren. Levende wormpjes werden uit de kiezen gehaald.

Wat de kerk betreft: er was op zondag om tien uur en des avonds om 6 uur dienst. Men zag dan van de Rode Steen de bewoners van het Diaconiehuis komen, die ter kerke gingen. Voorop de vrouwen en daarachter de mannen, twee aan twee met de vader en de moeder (het echtpaar Wiggers) er achter. Van de kant van de Nieuwstraat kwamen de weeskinderen in de bekende zwarte kleding opdat men vooral kon zien dat het wezen waren, ook twee aan twee met vader en moeder Bijlsma. Een van de hoogtepunten van het kerkbezoek — naast de huwelijken en het dopen — was Goede Vrijdag. Dan nl. werden er zeer veel 18-jarigen aangenomen als lid van de Ned. Herv. Kerk — in 1910 waren er op Goede Vrijdag wel 110 aannemelingen. Hiervoor werden nieuwe kleren aangekocht — men ging met de ouders op z'n paasbest naar de kerk. Er was veel belangstelling, ook om te kijken hoe fraai men er uit zag.

Na de plechtige gebeurtenis werden thuis cadeaus en bloemen aangeboden. Een kerkboekje was een van de traditionele geschenken. 's Middags gingen de pas aangenomenen rondjes lopen om met hun nieuwe kleding te pronken of misschien de jongens en meisjes gelegenheid te geven elkaar te ontmoeten. 's Avonds was er weer een dienst want dan mocht men aanzitten aan het Heilig Avondmaal. Er waren in 1903 in Hoorn aan de Ned. Herv. kerk vier predikanten verbonden nl. ds. P. W. van Doorn, ds. D. Post, ds. J. T. Tenthoff en ds. C. T. Cramer van Baumgarten (ook deken Smeele van de St. Cyriacus had er trouwens altijd drie kapelaans bij). Wat was er toen toch veel kerkbezoek. Vele heren kerkgangers gingen met de hoge hoed op naar de kerk. Trouwens: van heel jong tot heel oud, niemand liep zonder hoofddekseel. Vandaar de vele hoeden en pettenwinkels.

We letten nog even op het balkon boven de ingang. Dat werd bij feestelijke gelegenheden gebruikt, zoals op koninginnedag, door het Stedelijk Muziekcorps dat daar dan concerteerde hetgeen steeds geweldig veel volk trok. Deze traditie ging na 1914 verloren. Toen ik bestuurslid van de Oranjevereniging was, is dit met koninginnedag 1949 nog eens onder zeer grote belangstelling herhaald. Dan denken we ook aan het inluiden van de kermis nl. op woensdag voor de kermis van 12 tot 12.15 uur. Een geweldige attractie voor de jeugd, die elkaar en ook andere wandelaars een krijtstreep gaf. Daarna mocht men beginnen de kermisattracties op te bouwen. Zaterdag voor de laatste zondag werd weer van 12 tot 12.15 uur de klok geluid, het uitluiden van de kermis, ook weer een zeer oude traditie die men niet in stand hield.

De indruk van een dode stad gaf Hoorn toen overigens

beslist niet. We denken maar eens aan de maandagen en dinsdagen als een aantal paard-en-wagens de hele dag vice versa kisten met gecondenseerde melk brachten van de melkfabriek op 't Jeudje naar de stoomboot, de James Laming die aan de Korenmarkt was aangelegd. De boot bracht ze naar Rotterdam, waar ze werden overgeladen met bestemming Engeland.

In de Nieuwstraat

Van het Kerkplein de Nieuwstraat in bevond zich links allereerst het sigarenmagazijn van Joh. Wilson. Dit was een zeer imposante figuur, steeds met een grote zwarte flambard, die hij 's zomers verruilde voor een panamahoed. Hij droeg voorts altijd een gespikkelde artistieke vlinderdas. Hij was ook directeur van het semi-beroeps toneelgezelschap onder de naam West-Frisia, beter bekend als de Wilsons. Nog zien we hem voor de deur zitten op een tabouret, en daar kwamen dan de meest fantastische verhalen voor de dag. Als een zomer enige warme dagen had, kwamen alle burens 's avonds buiten, schaarden zich bij elkaar en wat er dan allemaal verteld werd: het een was nog mooier dan het ander, en dat duurde soms tot 's nachts 2 uur.

Wilson was raadslid van 1918-1923. Dat hij het raadslidmaatschap ambieerde, had wel een bijzondere reden. In 1917 had de raad nl. op voorstel van de leden Roos en Scholten besloten voortaan, te beginnen in 1918, de kermis maar vier dagen te laten duren: van woensdag na de tweede maandag in augustus tot en met de daaropvolgende zondag. Ook de traditionele „lapjesdag” kwam daarna te vervallen. Dit besluit viel in de stad bij velen heel slecht. Toen er in 1918 een vacature kwam, werd Wilson kandidaat gesteld en won glansrijk. In 1919 trad de gehele raad af wegens de ingevoerde evenredige vertegenwoordiging. De lijst van Wilson slaagde er in om met vier vertegenwoordigers in de raad te komen en kreeg zelfs een wethouderszetel. Voornaamste programma-punt van de partij Hoorn's Belang was: de kermis moet weer als vanouds. En aldus werd op 23 december 1919 besloten.

Joh. Wilson met twee kinderen

Naast Wilson was een erg donker en heel oudbakken winkeltje, de handwerkzaak van de dames Kiel. Het sombere interieur werd nog iets opgefleurd door enkele gekleurde knotten wol en rolletjes merkgaren. Een kleine gaslamp was de enige verlichting. De dames Kiel waren echt uitzonderlijk ouderwetse figuren, zonder vormen, altijd in het donker gekleed, ijzeren brilletje, en een valse vlecht op het hoofd om het kapsel op te sieren. Hoog-degelyk en preuts leefden ze nog in het Victoriaanse tijdperk. Om duidelijk te zijn: dit waren dames, die zich in het donker verschoonden. Bij hen woonde een broer in, een klein typisch figuurtje. Als een bijna niet te geloven realiteit bevindt zich nu ter plekke van de winkel van de dames Kiel een sexboetiek.

Hiernaast was een sigarenwinkel, waarin eerder Willem Meyer een zaak in huishoudelijke artikelen dreef. Over deze Willem bestonden vele fraaie verhalen. Een daarvan is, dat op een morgen Willem bij zijn burens kwam vertellen dat hij een strop had: zijn eerste klant — waarvan het bijgeloof wil dat die handgeld geeft — kwam om een vogelkooi, en die had hij niet.

De burens hadden zogenaamd reuze medelijden met Willem; desondanks waarschuwden ze verschillende mensen om naar Willem toe te gaan om een vogelkooi te kopen. Een tiental klanten kreeg hij om een vogelkooi: Willem was niet meer te houden. Hij zei: ik moet naar Amsterdam om vogelkooien te halen. De volgende morgen om 7 uur ging hij met de Hoornse boot mee. Medelijdende burens brachten hem weg, en des avonds waren ze weer present op de Doelenkade. De boot legde aan en Willem stapte er af met over z'n schouder een touw, waaraan 12 vogelkooien hingen. Zulke streken werden er veel uitgehaald; dit behoorde nog tot de humor van de 19de eeuw.

Na de sigarenwinkel (vroeger Meyer) kwam de banketbakkerij van M. Vollenga, een man met een zeer bijzonder karakter: hij maakte zich nergens boos of zenuwachtig over en zei bij alles: ze doene maar. Rond 1907-1908 veranderden sigarenzaak en bakkerij in een kantoor van de metaalwarenfabriek van G. Scholten. Hiernaast was de poort die naar de fabriek voerde die achter de huizen stond, en vervolgens een flink winkelpand met gaslampen, komforen, gaskachels, huishoudelijke artikelen en dan natuurlijk veel koperwaren als borden, kannen, kruiken, spiegels enz. van de fa. Scholten. Men had gasfitters aan het werk zoals Reindert Wiggers, en aan de zaak was uiteraard ook de verkoop van gaskousjes en gasmunten voor de muntmeters verbonden.

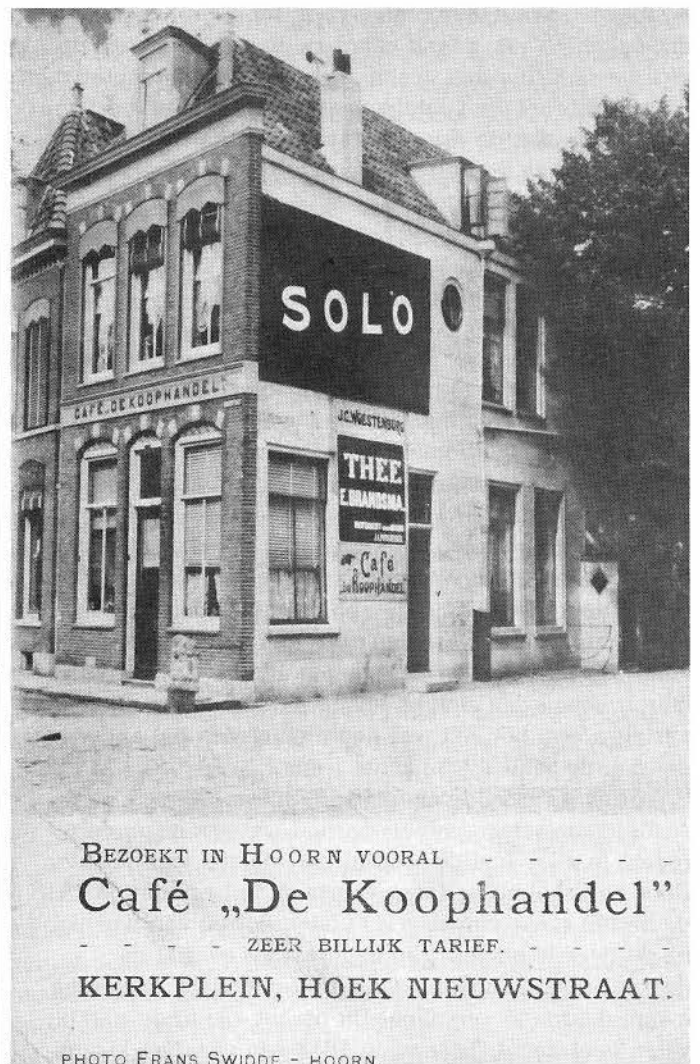
Deze gaskousjes vormden een zeer breekbaar artikel. Men zag dan ook het personeel lopen met halfhoge kistjes, waarin op pennens de gaskousjes stonden. Die waren eerst koud, werden dan in brand gestoken en daarna in de lamp geplaatst. Dit moest zeer voorzichtig gebeuren, want anders verpulverden ze direct. Deze zaak werd geleid door mej. Dietje Scholten. Nu is op deze plaats de entree van het winkelcentrum De Blauwe Steen.

In het volgende pand huisde de broodbakkerij van M. Kolkman, die tevens in de directie zat van de Hoornse boot, waarvan mijn overgrootvader Dirk Jan Ridderikhoff een der oprichters is geweest. Aan de bakkerij was een zeer populaire kracht verbonden nl. Piet Beemsterboer, al kende niemand die naam: voor iedereen was het Piet van Kolkman. Hiernaast was de stoffeenderij van H. van Harderwijk, nu deel van meubelmagazijn Bedo. Dan volgde het modemagazijn van de fa. Kernkamp. Dit was

werkelijk de eerste klas zaak op dit gebied, met zeer goede service. De firma behoorde wel tot de middenstand, maar stond er ook wat boven. Ongeveer in 1910 begon ze een geweldige verbouwing en als summum van moderniteit werd de winkel elektrisch verlicht. Niet dat Hoorn al was aangesloten op een net, maar Kernkamp wekte door middel van een motor zelf stroom op. Wat een belangstelling bij de opening, en wat vielen die warrige gaspitten van de andere winkels hierbij in het niet! Nog zien we de loopknecht van Kernkamp nl. Karel Groenewoud met de grote spanen dozen sjouwen om de op zicht gevraagde — en ook de gekochte — goederen op de juiste adressen af te leveren. Dikwijls moest men later weer de zicthending terughalen, soms met de boodschap „kan niet dienen”.

Wat een omslachtigheid: eerst heel lang uitzoeken en passen in de zaak, dan: stuurt u deze drie nog eens bij ons thuis, dan kunnen we het beter zien, en dan nog niet tot een besluit komen . . . Wat een volkomen nutteloze arbeid! Zo was het ook met de schoenzaken, dames- en herenhoeden etc. Sjouwen maar, sjouwen maar, de klant was koning en de winkelier de lakei of slaaf.

De fraaie winkel van Kernkamp is nu het grootste gedeelte van Bedo. Dan krijgen we twee panden met bijzonder fraaie gevels. Ze behoorden aan de heer A. Bakker, het eerste met speelgoederen, het tweede perceel met huishoudgoederen, glas, porcelein en aardewerk, beheerd door zoon Maarten. Nu boekhandel D. Bakker. En tenslotte kwam naast het stadhuis, het woonhuis van de heer J. A. Kernkamp, een zeer voornaam persoon, raadslid van 1913 tot 1916. Ten stadhuize was W. van Waning sedert 1880 gemeentesecretaris als opvolger van G. H. Bast, die vanaf 1845 in functie was geweest. In 1917 volgde H. J. Room Van Waning op. Gemeenteboden waren Jan van Riel en J. Harms, luisterrijke figuren in hun zwart geklede kostuum met hoge zijden hoed en op de jas de fraaie busbode, een band met twee rode en in het midden een zilveren streep en daarop een schitterend bewerkte koperen bus met ingelegd het Hoornse wapen. Dit is alles verleden tijd, mogen we zeggen verarming? De busbode

BEZOECT IN HOORN VOORAL
Café „De Koophandel”
 - - - - - ZEER BILLIJK TARIEF. - - - - -
 KERKPLEIN, HOEK NIEUWSTRAAT.

PHOTO FRANS SWIDDE - HOORN.

gaf ons inziens niet zo veel ongerief en was toch een leuke traditie. Nog zien we de vele bruidsstoeten, vooral op donderdag- en vrijdagmorgen, want dan was de trouwplechtigheid gratis. Velen kwamen lopend; het bruidspaar werd gevolgd door een zeer grote stoet van familieleden en vrienden. Veel werd ook gebruik gemaakt van rijtuigen en vond de plechtigheid op andere dagen en uren plaats, maar dit had financiële consequenties. Het is gebeurd bij zo'n gratis voorstelling bij de trouwerij van Jan Gerver met het in Hoorn bekende poesenvrouwkje, dat na afloop van de formaliteiten, verricht door het gemeenteraadslid Bernard S. de Vries als onbezoldigd ambtenaar van de burgerlijke stand, dat Jan in z'n vestzakje frummelde en daar een kwartje uithaalde. Dit stopte hij de heer De Vries in z'n hand.

In het stadhuis had ook één keer per jaar de ceremonie plaats van het loten voor de dienstplicht. Ook uit de omliggende dorpen moesten de jongemannen in Hoorn loten. Dit waren altijd bijzondere dagen. De lotelingen kwamen uit het stadhuis met op hun pet of hoed het getrokken nummer. Zij die vrijgeloot waren moesten natuurlijk tracteren en tenslotte ging iedereen tracteren. De café's werden druk bezocht. Het was een heel rumoer in de stad, soms een rel, maar echt uit de hand gelopen is 't nimmer.

Voor het stadhuis, midden in de straat, ter plekke van de historische Blauwe Steen, stond een fraai uitgevoerde lantaarnpaal — ook verdwenen.

Terug vanaf het Kerkplein treffen we rechts op de hoek eerst het bekende café De Koophandel van

De markante kop van de in juli 1909 overleden Hoornse muziekmeester Carl Ludwig Schenk. Joh. Ridderikhoff, die van Schenk pianoles had, tekende dit portret op 5 mei 1914 (hijzelf was toen bijna 15 jaar) aan de hand van een foto

J. C. Woestenburg. In het voorhuis een slijterij en gebruik aan de toonbank onder de naam „De Koperen Toonbank”, daarachter de grote restauratiezaal. Het was echt een bruin café met ouderwetse stamgasten, vooral uit de aannemerswereld. Woestenburg was tevens loodgieter; boven het café had mevr. Woestenburg-Akkerman een naai-atelier met een flink aantal meisjes, die de naaikippen werden genoemd.

Naast het café woonde de musicus Carl Ludwig Schenk, een bijzondere figuur, afkomstig van een militaire kapel. Ik heb hem zelf nog getekend met z'n fraaie donkere haarbos, knevel en sik. Hij droeg steeds een zwarte geklede jas en een grote flambard op z'n markante kop. Hij had zich hier gevestigd als leraar piano, orgel en viool. Naast zijn vele lessen was hij directeur van de zangvereniging Euterpe en de operettevereniging Excelsior. Zelf heeft hij ook enige operettes geschreven o.a. „De Barbier van Straatsburg”. Ook was hij organist van de Oosterkerk en de rijkswerkinrichting. Hij was de uitgezochte musicus voor diners en partijen bij de autoriteiten en het hoge volk en voorts vertegenwoordiger van de fa. Goldschmeding uit Amsterdam voor de verkoop van piano's en orgels. Op een zondag in juli 1909 overleed hij plotseling op 51-jarige leeftijd. Het schrijnende was dat z'n vereniging Excelsior die dag een uitstapje naar Zandvoort maakte en toen de leden 's avonds met de trein uitbundig vrolijk terugkwamen, opgewacht werden door hen die moesten mededelen dat hun beminde en vooral bekwame directeur was overleden.

Naast Schenk was banketbakkerij Sluyter (nu v. d. Berg)

en vervolgens de textielzaak van mej. Bouwman, beheerd door de dames Renckens. Voor vele dames was het een zeer geliefde zaak waar men degelijke — en toch voor een billijke prijs — stoffen voor rokken of japonnen kon kopen, die men dan zelf vervaardigde. Nu had deze zaak iets bijzonders: de vele rollen stof waren allemaal in papier verpakt en met lint dichtgemaakt. Dus als iemand stof kwam uitzoeken moesten al die rollen uitgepakt worden en na afloop alles weer netjes in papier gedaan en met lint dichtgeknoopt. Wat een werk hebben deze mensen verzet! En zij zorgden steeds dat alles er keurig uitzag.

Het volgende grote huis, Nieuwstraat 10, werd bewoond door de Lutherse predikant ds. Chr. de Meyere (nu bloemenzaak Verëll). Daarnaast woonden boven de dames Scholten en beneden de goud- en zilverwerkenfabrikant Joh. Roozendaal. Achter dit huis stond de fabriek. Nu is er de Ned. Credietbank.

De grutterijwinkel van Honing volgt dan. Hij was tevens agent van de gistfabriek uit Delft. Hij bezorgde in Hoorn en wijde omtrek gist bij de bakkers. Het volgende grote herenhuis, een echt patriciërshuis werd bewoond door de kaaskoper Tj. Kroon, van 1907-1913 lid van de raad. Nu woont huisarts P. Mettievier Meyer er.

Voorbij het Kloosterpoortje, op Nieuwstraat 20, woonde vervolgens directeur G. Scholten van de metaalwarenfabriek (raadslid 1907-1918). In Hoorn waren destijds een flink aantal meisjes uit Urk, in klederdracht, die hier als dienstbode een betrekking hadden. Het was bij de familie G. Scholten, dat een zo'n Urker meisje tot op hoge leeftijd in dienst bleef. Haar naam was Bartje, ze was in de stad algemeen bekend.

Tenslotte vinden we dan op de hoek van de Muntstraat de naaimachinewinkel van Wennegers. In 1910 werd dit perceel verkocht aan winkelier Bakker van de overkant, die het grondig liet verbouwen en er een boekhandel en bibliotheek vestigde, later verplaatst naar zijn tegenovergelegen zaak, eerst echter alleen in de speelgoedafdeling. Toen kwam hier de textielhandel van P. Zwagerman, nu is er een horlogerie.

In de Nieuwstraat werd zaterdagmarkt gehouden. Tegenover slijterij Woestenburg stond de bekende Hoornse poelier Jan Cabri met pluimvee en konijnen. Cabri had wel een wat ruim geweten en menig konijn, dat door het gegoede publiek bij hem werd besteld, had bij zijn leven miauw geroepen. Verder stond v. d. Hulst er met allerlei potplanten. De zaak werd opgevrolijkt door het grote draaiorgel van Wolters en enige malen per jaar ook door de Beierse kapel, de poepenmuziek genoemd: een zestal blazers met een tromslager, die op de hoeken van de straten marsen en polka's uitvoerden, waarbij druk gemansd werd.

Er was ook het wonderlijke geval, dat, hoewel Hoorn zelf zeer veel bakkers had, toch ook van buiten bakkers in Hoorn kwamen venten. Er waren lieden die het idee hadden, dat boerenbrood beter en lekkerder was. Enkelen kunnen we nog wel noemen: Balk van Berkhout, Kraakman van Zwaag, Langedijk van Blokker en Kronenburg van Schellinkhout.

Als het begon te schemeren kwamen de lantaarnopstekers te voorschijn met hun stokken met koperen dop er op met vuur er in. Zij moesten alle lantaarns aansteken en bij het ochtendgloren weer doven. Wat was er toch veel werk! Enkele bekende opstekers waren D. Rietbergen, die in 1894 in dienst kwam en J. Gons sedert 1898.

(wordt vervolgd)

Boekbespreking

H. Kroon Dz. en F. Kapteyn, Nieuwe kroniek van Hoorn.
Hoorn 1891. Heruitg. door B. Overbosch en J. Pijpstra, Hoorn 1983.

De geschiedenis van Hoorn lijkt een nooit opdrogende bron voor schrijvers en uitgevers te zijn. Een klein onderzoek leverde al direct zo'n tien tot twaalf geschriften op die zich bezighielden met de stad Hoorn en derzelfs lotgevallen in de loop der eeuwen. Die werken zijn tot stand gekomen tussen 1600 en 1900. En aan deze reeks gaan we dan nu de heruitgave van de Hoornse kroniek van Kroon en Kapteyn uit 1891 toevoegen. Ik zou aan deze publikatie graag wat aandacht willen geven, omdat er nog steeds belangstelling is voor alles wat er verschijnt op het gebied van de Hoornse geschiedenis, maar ook omdat dit nieuwe heruitgegeven boek zo duidelijk de zwakke kanten van de Hoornse geschiedschrijving laat zien. Laten we dus een bespreking van de Nieuwe Kroniek van Hoorn koppelen aan enkele opmerkingen over de Hoornse historiografie.

Voor en tegen

Je kunt zo'n onderneming van Overbosch en Pijpstra van twee kanten bekijken. Aan een goed overzicht van de Hoornse geschiedenis is zeker behoefte. Het standaardwerk van Velius is nog maar zelden antiquarisch verkrijgbaar en dan nog slechts voor de kapitaalkrachtige liefhebber. Bovendien gaat het verhaal van onze kroniekschrijvers in de vierde druk — de enige die nog wel eens op de markt komt en door zijn volledigheid te prefereren valt boven de andere drie — niet verder dan 1629. Hetzelfde euvel geeft voor de andere klassieke Hoornse geschiedverhalen. Feyken Rijp haalt net 1700 en de zeer nauwgezette Abbing meent niet verder te kunnen gaan dan 1773. Wat hebben we dan verder nog? Dierendonck in zijn proefschrift van 1948 beschrijft alleen de economische ontwikkeling. Koster en Van Marle beperken zich tot de middeleeuwen, waarbij de laatste nog de handicap heeft, dat hij zijn werk in het nu praktisch voor ieder onverstanebare Frans meende te moeten laten verschijnen. Als je dan een Hoornse geschiedenis op de markt wilt brengen die een zo groot mogelijk tijdperk overspant en je je moet beperken tot een heruitgave, dan blijft je niet veel anders over dan het werk van Kroon en Kapteyn. Zo gezien kan het opnieuw ter beschikking stellen van een belangrijke informatiebron alleen maar positief beoordeeld worden. Maar je moet je er dan wel van bewust zijn, dat je gekozen hebt voor de stadsgeschiedenis van de minste kwaliteit. Dit zowel wat stijl als wat inhoud betreft.

Stijl

Er valt een regelmatige achteruitgang in stijl van Velius tot Kroon en Kapteyn te constateren. Velius schreef een krachtig, gespierd Nederlands dat vergeleken kan worden met de taal van Hooft in zijn „Nederlandsche Historiën”. Een taal geënt op het Latijn van de Romeinse geschiedschrijver Tacitus, voor de lezer van nu soms moeilijk verstaanbaar, maar wel mooi. Centen en Abbing zijn preciezer maar gortdroog. De stijl van Kroon en Kapteyn — ik weet niet wie van de twee de hoofdschuldige is — is van een slaapverwekkende saaiheid. Ter vergelijking heb ik eens een willekeurig stuk tekst van de laatstgenoemden naast een beschrijving van Velius over hetzelfde onderwerp gezet. Het gaat over de mislukte aanval door Sonoy op de Diemerdijk op 12 maart 1573 ter ontzet van het door de Spanjaarden belegerde Haarlem.

Kroon-Kapteyn: In den nacht van 12 maart voer Sonoy met de hier uitgeruste schepen uit naar Monnikendam, waar hij krijgsvolk innam, dat naar den Diemerdijk gebracht moest worden. 't Doel van dezen tocht was voor

het Spaansche leger, dat nog steeds voor Haarlem lag, den toevoer van levensmiddelen en oorlogsbehoefden af te snijden. (blz. 63)

Velius: Maer om weder ter materien te komen (de schrijver had net een kleine beschouwing gegeven die buiten de loop van het verhaal viel), of wel de toevoert van victualie naar 't leger voor Haarlem wat onveylig was, soo deed nochtans 't selve (die slechte aanvoer van levensmiddelen dus) weynig vruchts, en kreeg den vyand noch altijd soo veel, dat hij in zijn belegeringe mogt volharden. Om hem van naerder te benauwen, bereyden Sonoy in 't voor-jaer, soo haest als men varen mogt, drie Oorlogs-boots, vijf galeyen, en vijfthien of sesthien krap-schuyten, het meerendeel hier ten onsent, en voer daer mede den 12. Maert in der nacht uyt Hoorn, eerst naar Monnikendam, om daer noch eenig Volk in te nemen, en van daer naer den Diemer Dijk. (blz. 368 uit de vierde druk)

Afgezien van het feit dat Kroon en Kapteyn onvollediger zijn — iets dat men hen niet mag verwijten — slaagt Velius er veel beter in de sfeer van deze geïmproviseerde hulpactie weer te geven.

Karakterverschillen

Nu kan natuurlijk het verschil in stijl en in behandeling van de stof voor een belangrijk deel verklaard worden door de aard van de schrijver en de doeleinden die hij zich met zijn werk stelt. En daarbij is iedere historicus een produkt van zijn tijd. Velius is het type van de ideale mens uit de Renaissance, ontwikkeld op velerlei gebied. Hij kent de klassieke schrijvers uit de Romeinse en Griekse oudheid, hij is zelf een begaafd schrijver en weet, dat hij niet alles moet geloven wat hem verteld wordt. Daarnaast beheerst hij nog een aantal kundigheden die hier minder ter zake doen. Centen is een brave Remonstrantse predikant, Feyken Rijp een eervolle boekverkoper en Abbing een geleerd rector van de Latijnse school. Bekwame en kritische feitenverzamelaars, maar geen schrijvers van formaat. Eenzijdig begaafd. Terwijl Rijp ook nog de stadsbestuurders van Hoorn naar de ogen moest zien om de nodige gegevens van ze los te krijgen.

En wie zijn Kroon en Kapteyn dan? Hendrik Kroon, een vijftigjarige tabakshandelaar, die in zijn vrije tijd saai toneelstukken schreef. Frans Kapteyn, een radicale boekdrukker en tevens hoofdredacteur van een van de Hoornse dagbladen, half zo oud als zijn mede auteur, die het in het stijve, rechts liberale Hoorn niet langer dan een jaar of zes uithield. Beiden misten de kennis — die hadden hun voorgangers wel gehad — en de aanleg om een goed lopend verhaal te schrijven. En tot een kritisch gebruik van de bronnen kwamen ze ook niet.

Verouderde methode

Kroon en Kapteyn hebben voor hun Kroniek dezelfde opzet gekozen als Velius. Stads geschiedenis afgewisseld door nationale historie met daartussendoor wat beschrijvingen van de wispelturigheid van het Nederlandse klimaat. Wat echter in 1630 verantwoorde geschiedschrijving genoemd mocht worden, was dat niet meer in 1891. Fruin had al dertig jaar eerder zijn „Tien jaren uit de Tachtigjarige oorlog” geschreven en iets van diens kritisch hanteren van de bronnen zal toch wel tot de beide heren zijn doorgedrongen. De Kroniek maakt echter de indruk zonder enige controle op de juistheid uit diverse bronnen bij elkaar geschreven te zijn. Bij een wat nauwkeuriger vergelijking blijken hele bladzijden zonder grote wijzigingen uit Velius, Abbing of Klaas van Voorst te zijn overgenomen, een feit dat soms zelfs openlijk wordt toegegeven (blz. 119). De lezer krijgt echter niet de gelegenheid na te gaan waar de heren hun kennis vandaan halen. Een keer vond ik een aanwijzing dat er een archiefstuk geraadpleegd was (1). Als we nagaan, wat de beide schrijvers aan eigen werk hebben geleverd, blijkt dat bijzonder weinig te zijn. Ik kreeg niet de indruk, dat de beide schrijvers voor de stof waarvoor ze bij anderen terecht konden, veel oorspronkelijk werk hebben geleverd. Klaas van Voorst komt met zijn geschiedenis tot 1826. Kroon en Kapteyn hebben voor de Hoornse geschiedenis tot dat jaar 172 van de 186 bladzijden van hun boek nodig, afgezien van de bijlagen. Nog geen 8% eigen werk is naar mijn mening een beetje aan de schrale kant.

Noodzakelijke uitgave?

Was het werk in zijn eigen tijd al verouderd, volgens hedendaagse opvattingen en methoden van historisch onderzoek is het een stoffig museumstuk. Het geschiedverhaal bestaat uit een groot aantal losse feiten die zonder in te gaan op oorzaak en gevolg aan elkaar worden geregen. Als we bijvoorbeeld gaan zoeken naar de oorzaak van de economische terugval in de 18e eeuw komen we met veel moeite terecht bij de windhandel en de Spaanse Successie-oorlog (blz. 136). En wanneer er dan zoals hier een oorzaak wordt gegeven bevredigt die niet. Want de enigszins pientere lezer vraagt zich dan onmiddellijk af, waarom in de 17e eeuw, ook een tijd vol speculatie en oorlog, de Nederlandse economie daarvan geen last had. Maar meestal gebeuren de dingen bij Kroon en Kapteyn naar het schijnt bij toeval, zoals de rellen rond

Reinier Langewagen in 1672 (blz. 129) of de twisten tussen Patriotten en Prinsgezinden (blz. 149-151). We kunnen het de beide schrijvers niet kwalijk nemen, dat ze geen rekening hebben gehouden met de kritiek anno 1984. Die treft alleen de uitgevers.

Suggesties

Natuurlijk is de vraag gerechtvaardigt: „Wat dan?”. De idee van een heruitgave van een van de bekende geschiedschrijvers is op zichzelf helemaal niet zo gek. Maar werken als die van Velius, Rijk of Abbing kunnen alleen nog maar worden uitgegeven als ze voorzien zijn van een behoorlijke inleiding en van aantekeningen. Hetzelfde wat Centen in zijn tijd met Velius deed en wat met Kroon en Kapteyn ook had moeten gebeuren. Naar mijn mening bestaat er het meest behoefte aan een goede geschiedenis van de stad van 1630 tot even na de Franse tijd. Abbing blijft daarvoor beneden de maat en bestrijkt ook niet het gehele tijdvak. Bij de archiefdienst zijn voor deze periode een aantal handschriften aanwezig die er een zeer verhelderende kijk op verschaffen. Tenminste als ze ook weer voorzien worden van een inleiding en annotaties. De historici in die tijd waren namelijk vaak zeer partijdig en ook niet bang flinke stukken van elkaar over te nemen. Aan een geschiedenis van de stad vanaf 1800 tot heden hebben we minder behoefte. De stad is in de 19e eeuw te onbelangrijk en het verhaal te veel een deel van de vaderlandse geschiedenis om boven het niveau van de simpele dorpspraat uit te komen. Het heeft echter wel zin plaatselijke varianten van landelijke ontwikkelingen te onderzoeken, zoals uit enkele pas verschenen publikaties blijkt. Ongerust hoeven we voor de toekomst niet te zijn. Een aantal leden van onze vereniging werkt aan een uitgave van Klaas van Voorst, terwijl ook een onderzoek naar de voorlopers van Velius zijn voltooiing begint te naderen. De herdruk van Kroon en Kapteyn heeft zeker in een behoefte voorzien. Dat bewijzen de namen van de meer dan driehonderd intekenaars aan het begin van dit boek. Voor het zakelijke risico dat de beide uitgevers hebben willen nemen past een compliment. Ik had de hieraan bestede energie echter liever aan een zinniger onderneming besteed zien worden. Maar wie weet?

Met dank aan Piet Boon voor zijn waardevolle gegevens.

(1) Blz. 8: Uit een rekening . . . van 1311, berustende in het Rijksarchief blijkt . . .

Afdeling Koggeland van de Nederlandse Genealogische Vereniging opgericht

„Nu ook in Hoorn een eigen afdeling van de GROOTSTE STAMBOMEN-VERENIGING ter wereld met 6.000 leden, 25 afdelingen en vele lezingen per jaar.” Zo luidt de geboorte-aankondiging van de kersverse afdeling Koggeland van de Nederlandse Genealogische Vereniging.

Genealogie of familie-onderzoek komt steeds meer in de belangstelling te staan; steeds meer mensen ontdekken, dat het niet eens zo moeilijk is, als eenmaal de eerste schreden zijn gezet.

Voor velen is de genealogie het begin van een bredere belangstelling voor hetgeen vroegere generaties deden en hoe zij het deden. De genealogische vereniging wil daarbij een hulp zijn.

Het bestuur van de nieuwe afdeling zal voorlopig bestaan uit: drs. P. J. Bolten te Zuidermeer, J. Kindt te Hoorn, W. C. Ooijevaar-de Wit te Hoorn en K. Bergsma te Oosthuizen.

De afdeling is bereikbaar bij de secretaris, de heer J. Kindt, Willemsweg 61, 1623 JB Hoorn, telefoon 02290 - 1 54 88.

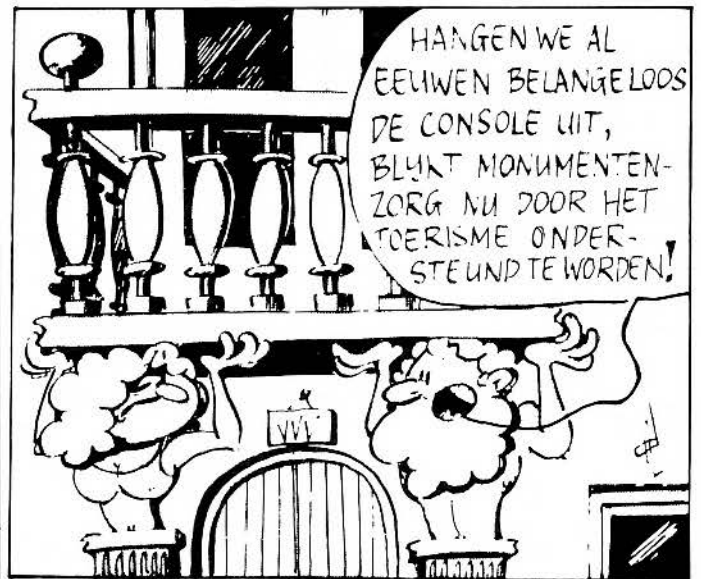
Monumenten leveren flink geld op

Een van de motieven die sinds jaar en dag worden genoemd om ons bezit aan mooie oude gebouwen en monumenten in stand te houden, is het belang daarvan voor het toerisme. Tot dusver kon dat argument nooit voldoende met financiële gegevens worden onderbouwd, tot verdriet van de monumentenverzorgers, die iedere keer weer moesten ondervinden, dat, alle emotionele betrokkenheid met ons stede- en landschapsschoon ten spijt, het toch vaak om de cijfertjes gaat. De kans op redding en voortbestaan van ons bestand aan oude gebouwen is nu eenmaal aanmerkelijk groter wanneer duidelijk kan worden aangetoond, dat daarmee ook economische belangen zijn gediend. Op een door de ANWB belegde studiedag in 1983, gewijd aan recreatie en toerisme, werden de resultaten openbaar van een onderzoek naar de economische betekenis van de monumenten en musea in ons land, en daarmee werd zonneklaar, dat de attractiewaarde van die gebouwen zeer groot is en inderdaad in klinkende munt tot uitdrukking kan komen. Per jaar, zo heeft het Ned. Researchinstituut voor Recreatie en Toerisme berekend, wordt ongeveer één miljard gulden besteed aan het bezoek van musea en monumenten. Daarvan nemen buitenlandse bezoekers een iets groter deel voor hun rekening dan het binnenlands toerisme. De totale uitgaven per jaar aan toeristische doeleinden in ons land worden becijferd op zo'n vijftien miljard, zodat het cultureel erfgoed, zoals dat heet, goed is voor 5 tot 6 pct. van het geheel aan bestedingen tijdens vakantie of een dagje uit.

Nog een paar gegevens die uit het onderzoek naar voren kwamen: 80 pct. van de Nederlanders bezoekt tijdens hun vakantie in binnen- en buitenland musea en/of monumenten. Buiten de vakantie is het bezoek teruggezakt tot 15 pct., alles op jaarbasis. Monumenten worden veel vaker bezocht dan musea. De grote publiektrekkers zijn de al of niet beschermde, stads- en dorpsgezichten, gevolgd door kerken, kastelen, paleizen en landhuizen.

Dergelijke attractieve elementen geven overigens zelden of nooit de doorslag voor een bezoek aan een bepaalde stad of streek. Natuur, het weer, het prijsniveau en dergelijke zijn van meer belang.

De studie wordt besloten met een groot aantal wenken en adviezen om het bezoekcijfer nog omhoog te schroeven. Van de ruim 400 kastelen en soortgelijke bouwwerken in

ons land zijn er bijv. slechts 72 voor bezichtiging opengesteld, en dan nog op zeer uiteenlopende tijden en dagen. Kasteel Loevestein trekt per jaar 50.000 bezoekers, kasteel Warwick in Engeland het tienvoudige, zoals een der inleiders opmerkte. Het ouderwetse schoolreisje moet weer in ere hersteld worden, vond hij.

Het rapport biedt in elk geval veel materiaal om over na te denken. Dat ons bestand aan historisch-culturele gebouwen ook een commerciële dimensie heeft, is in elk geval nu voor het eerst eens klip en klaar uit de doeken gedaan. Victor de Stuers, de grondlegger van onze monumentenzorg, was er ook al van overtuigd, dat alleen aantrekkelijke financiële uitkomsten de zaak van de kunst en de cultuur zouden kunnen redden. „Wanneer men dat hart, — het financieel belang - zal hebben doen kloppen, dan kan men zeker zijn dat het bloed met snelheid en kracht tot in de uiterste ledematen zal voortgejaagd worden. Zolang die drijfveer niet getroffen wordt, zolang zal men de kunst een beleefde handdruk geven, van tijd tot tijd uit fatsoen een aalmoes, maar nooit zal men haar geld toevertrouwen, want zulk ene geldbelegging zou niet als solide en rentegevend beschouwd worden”, aldus De Stuers in zijn „Holland op zijn smalst” uit 1873.

HS

Overgenomen uit: *Bouw* nr. 26 (24 december 1983)

Bouwkunscursus

In het najaar (in september) start weer de bouwkunscursus. Heeft u hiervoor belangstelling? U kunt zich al melden bij de cursusleider, de heer J. M. Baltus, Grote Oost 98-100 1621 BZ Hoorn, tel. 1 02 20. In de afgelopen jaren was de toeloop zo groot dat niet iedereen geplaatst kon worden. De cursus wordt gehouden in de Evangelisch-Lutherse Kerk aan de Ramen, organisatie Albert de Graaf. Kosten: f 22,50.

Onderscheiding

In de najaarsvergadering van 1984 wil het bestuur wederom een onderscheiding uitreiken aan personen of instellingen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor het behoud van monumentale en historische zaken in het afgelopen jaar. Heeft u een persoon of een instelling op het oog, stuurt u ons dan schriftelijk uw voordracht.

Burgemeesterswoningen in Hoorn (1)

Leo Hoogeveen

Hoorn's twaalfde burgemeester sinds de instelling van het college van burgemeester en wethouders in 1824 heeft enige tijd na zijn installatie in 1982 een huis gekocht aan de Oude Doelenkade. Voor het eerst sinds jaren woont nu weer een lid van het dagelijks bestuur van de gemeente in de binnenstad. Of dit een positieve invloed heeft op het binnenstadsbeleid kan nog moeilijk worden beoordeeld. De eerste indrukken zijn gunstig, maar de huidige wethouders laten geen kans onbenut om die indrukken weer weg te nemen... Waar woonden de voorgangers van burgemeester Janssens? In de komende nummers hoop ik aandacht te besteden aan de panden in de binnenstad die als woning hebben gediend voor de heren Van de Blocquery, Van Akerlaken, De Vicq, Van Dedem, Zimmerman, De Joncheere, De Jongh, Bisschop, Leemhorst en Canneman. Burgemeester Tjaberings prefereerde het uitzicht op de binnenstad en nestelde zich in de eerste sterflat aan de Astronautenweg (1).

Achter de Vest 56

Bij koninklijk besluit van 13 februari 1824 nr. 96 werd mr. Jacob Cornelis van de Blocquery benoemd tot burgemeester van Hoorn en op 10 maart d.a.v. als zodanig geïnstalleerd. Van de Blocquery, geboren op 4 januari 1765 te Hoorn als zoon van Jan Christiaan en Maria van Foreest, had tot dat moment al talloze functies in het stadsbestuur bekleed, waaronder die van schepen, raadslid, wethouder en burgemeester. In 1824 werd het college van burgemeesters definitief vervangen door een college van burgemeester en wethouders. De oud-burgemeesters Huydecoper en Berckhout werden de eerste wethouders in het nieuwe stadsbestuur.

Blijkens het volkstellingsregister van 1830 woonde burgemeester Van de Blocquery aan Achter de Vest wijk 10 nummer 49, samen met zijn zoon Cornelis Christoffel (34), zijn kleinzoon Jacob Cornelis (10) en de dienstbode Grietje Emmink (60). Zijn vrouw Maria van Akerlaken was in 1799 op 30-jarige leeftijd in het kraambed overleden. Om te kunnen vaststellen welk pand aan Achter de Vest de burgemeester bewoonde is het noodzakelijk te weten dat in 1830 de stad was verdeeld in 19 wijken, elk met een doorlopende nummering. Het pand Achter de Vest 10/49 wordt in het volkstellingsregister voorafgegaan door Achter de Vest 10/23 en gevolgd door Jeudje 10/50. Het huis van de burgemeester moet dus hebben gestaan op de hoek van de Pakhuissteeg. Op die hoek staat echter het Oost-Indisch pakhuis, volgens de kadastrale legger van 1832 gemeente-eigendom en in gebruik als pakhuis. Het is dus voor de hand liggend dat de burgemeester heeft gewoond in het ernaast gelegen pand, thans Achter de Vest 56. Ook dat pand kadastraal genummerd A 543a, was eigendom van de gemeente en staat omschreven als een huis en erf aan de Koepoortsvest (2).

Het staat vast dat Van de Blocquery zijn woonhuis niet in eigendom had; in Hoorn bezat hij alleen een buitenhuis en een tuin aan de Koepoortsweg, op het huidige terrein van Lindendael (3).

Het rechter pakhuis van de Oost-Indische Compagnie, Onder de Boompjes 22, is gebouwd in 1606, en in 1631 doorgetrokken tot Achter de Vest (nu nummer 58); het bouwjaar van het linker pakhuis, Onder de Boompjes 21, is niet exact bekend. Het moet in ieder geval gebouwd zijn na 1615 (4). Wanneer dit pand is doorgetrokken tot Achter de Vest is evenmin bekend.

Na de opheffing van de Oost-Indische Compagnie werd het complex in 1809 samen met het Oost-Indisch huis in de Muntstraat door koning Lodewijk Napoleon aan de stad Hoorn geschonken (5).

Achter de Vest 56

Wanneer Van de Blocquery, die aanvankelijk in de Muntstraat woonde, het huis aan Achter de Vest heeft betrokken heb ik niet kunnen achterhalen. Hij is er op 15 oktober 1844 overleden.

Spoedig daarna, op 14 januari 1845, heeft de gemeente aan de timmerman Jacob Storm opdracht gegeven het huis met het pakhuis, wagenhuis en strosal op te knappen (6).

Op 26 april werd het pand, nu genummerd 1/71, verhuurd aan de garnizoenscommandant Wilhelmie (7). Later is het nog verhuurd geweest aan verschillende rijksambtenaren (8), totdat de gemeente het tenslotte in 1888 heeft verkocht aan de oud-stadsarchitect Bastiaan Blanken (9).

De verkoop door de arts Karel Kaiser aan de handelaar in bouwmaterialen Jacob Zeijlemaker in 1911 (10) betekende het einde van dit vermoedelijk 17-eeuwse pand.

Zeijlemaker sloopte het oude pand en bouwde op het terrein een nieuw woonhuis voor zichzelf. Hij heeft er maar twee jaar in gewoond. In 1915 werd Zeijlemaker failliet verklaard en in januari 1916 vertrok hij met zijn vrouw naar de Drie Octoberstraat in Leiden (12).

Aantekeningen

1. Deze serie was oorspronkelijk bedoeld voor het personeelsblad van de gemeente Hoorn; dat is echter na publikatie van het eerste artikel ter ziele gegaan.
Decorum 10 (1982) nr. 5, blz. 4-6.
2. Gemeentearchief Hoorn 1816-1949 (GAH), kadastrale leggers, voorl. inv.nr. 1, artikel 276/6.
3. GAH, kadastrale leggers, voorl. inv.nr. 1, artikel 89.
4. H. M. van den Berg, De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst, ... deel VII (Arnhem 1971), blz. 117.
5. Oud-archief Hoorn, inv.nr. 556, bergnr. 2916.
6. GAH, repertorium 1845, akte nr. 2 artikel 10 d.d. 14-1-1845.
7. Idem, akte nr. 17.
8. GAH, repertorium 1846-1847, akte nr. 40; repertorium 1866, akte nr. 42.
9. GAH, raadsbesluit d.d. 6-2-1888 nr. 10.
10. GAH, kadastrale leggers, voorl. inv.nr. 17, artikel 5546/4, en voorl. inv.nr. 21, artikel 6875/13.
11. GAH, dossiers 1911/693 en 1912/784.
12. GAH, bevolkingsregisters 1900-1920, voorl. inv.nr. 50, fol. Z 41.

De VOC-pakhuizen aan Onder de Boompjes — nog ver voor de restauratie — en derhalve met een geheel ander aanzicht

Nieuwe uitgaven

Regionaal-historische bibliografie van Holland, 1980-1982

Tot 1980 verscheen de bibliografie van Holland in jaarlijkse afleveringen in het tijdschrift Holland. Wegens de grote toename van het aantal publikaties is dat niet meer mogelijk. Voor het eerst zijn nu alle boeken en tijdschriftartikelen betreffende dorpen, steden en streken in Noord- en Zuid-Holland over drie jaar in een aparte publikatie bijeengebracht, zodat een handig naslagwerk ontstaan is voor geïnteresseerden in de geschiedenis van een bepaalde streek of plaats. De Regionaal-historische bibliografie van Holland 1980-1982 is samengesteld door Jan Alleblas, bevat ook een overzicht van in die periode verschenen archiefinventarissen door T. N. Schelhaas, en is verschenen als deel 14 van de serie Hollandse Studiën, uitgegeven door de Historische Vereniging Holland.

U kunt de uitgave bestellen door overmaking van f 12,50 op girorekening 3593767 t.n.v. de penningmeester van de Historische Vereniging Holland, afdeling verkoop publikaties te 's-Gravenhage, onder vermelding van „bibliografie 1980-1982”.

Repertorium betreffende de geschiedenis van Noord-Holland

Binnenkort verschijnt in het repertorium van boeken betreffende de geschiedenis van Noord-Holland. Het omvat 2975 titels van boeken die zijn verschenen tot 31 december 1982, alsmede indices op persoonsnamen, trefwoorden, aardrijkskundige namen en auteursnamen.

Het repertorium is samengesteld door mevrouw S. Baarda van het Gemeentearchief Alkmaar, de heer P. A. Boon van de Archiefdienst Westfriese Gemeenten te Hoorn en de heer Th. van der Fluit van het Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem.

Tezamen met het in 1982 verschenen repertorium van tijdschriftartikelen vormt deze uitgave een overzicht van alle publikaties die verschenen zijn over de geschiedenis van Noord-Holland en de daarmee verband houdende informatie en is zodoende een handboek dat in de boekenkast van geen enkele beoefenaar van de historie mag ontbreken. De omvang van de publikatie bedraagt ruim 155 bladzijden. Het boek wordt in offset gedrukt, formaat A4. De prijs bedraagt f 25,— (inclusief porto f 30,25).

U kunt het repertorium bestellen bij de Culturele Raad Noordholland, Postbus 163, 1970 AD IJmuiden.

Om portokosten te besparen kan het repertorium ook worden afgehaald bij de Archiefdienst Westfriese Gemeenten in het stadhuis van Hoorn. U dient dit bij uw bestelling op te geven.

Historisch Genootschap „Oud West-Friesland” 60 jaar

De jongere zuster van „Oud-Hoorn” viert dit jaar haar 60-jarig bestaan. Het ligt ons nog vers in het geheugen dat „Oud-Hoorn” bij haar eigen, 65-jarig jubileum twee jaar geleden van het Historisch Genootschap de West-Frieslandprijs 1982 in ontvangst mocht nemen in een overvolle Oosterkerk.

Wij wijzen gaarne de leden van het genootschap, maar ook anderen op de mogelijkheid „Oud West-Friesland” een verjaardagscadeautje te geven in de vorm van een jubileumbijdrage boven de normale contributie. De binnenkomende gelden zullen worden gebruikt voor de (mede)financiering van de vele projecten die het bestuur t.g.v. het 60-jarig bestaan wil realiseren. U dient daarbij te weten dat schenkers van een bedrag van tenminste f 75,— gratis in het bezit gesteld zullen worden van de uit 72 dia's bestaande heemkundige serie, die momenteel door een speciaal daartoe samengestelde werkgroep wordt vervaardigd.

Het eindbedrag van de actie zal op de Westfriezendag op zaterdag 1 september in Het Park in Hoorn bekend worden gemaakt.

Wij bevelen deze actie van harte aan bij de leden van „Oud-Hoorn”.

U kunt uw jubileumbijdrage 1984 overmaken op girorekening 707913 t.n.v. Penningmeester Publicatiecommissie van Historisch Genootschap „Oud West-Friesland” te Hoorn.

Cursussen

Cursus Historisch onderzoek

Behalve de cursussen oud-schrift voor beginners en gevorderden organiseert het Rijksarchief in Noord-Holland dit najaar ook een cursus historisch onderzoek voor amateurs. De cursus wordt grotendeels gegeven door medewerkers van het Rijksarchief en bestaat uit vijf theorielessen en zeven praktijklessen.

De lessen worden gegeven op zaterdagmorgen van 10-12 uur in de periode van 29 september 1984 t/m 23 maart 1985.

In verband met de organisatie is het nodig dat het Rijksarchief vroegtijdig weet hoe groot de belangstelling is voor de cursus oud-schrift voor gevorderden en de cursus historisch onderzoek. Indien u in principe aan deze cursussen of aan een van beide wilt deelnemen, laat u dat dan zo snel mogelijk weten.

Dat kan door een aanmeldingsformulier in te zenden; dat kunt u met het programma van de cursus historisch onderzoek verkrijgen bij de heer Hoozeveld van de Archiefdienst Westfrieze Gemeenten in het stadhuis. U kunt u ook telefonisch aanmelden bij de heer Metselaars van het Rijksarchief in Noord-Holland, telefoon 023 - 31 95 25.

Mocht het aantal deelnemers voor een van de cursussen te groot zijn dan wordt een wachttijd ingesteld. Rond 1 juli ontvangt u nader bericht.

Het lesgeld is f 75,— inclusief de syllabus.

Cursus genealogie

Op initiatief van het afdelingsbestuur van de Ned. Genealogische Vereniging afd. Alkmaar organiseert de Volksuniversiteit Alkmaar e.o. een *uitgebreide cursus genealogie*, welke door het medelid, Peter P. G. Kolk, docent genealogie aan de Rijksarchief-school, gegeven zal worden.

De cursus begint in september waarschijnlijk op maandagavond (of dinsdag) in Heiloo, vlak bij het station, in het gebouw van het Cornelis Drebbelcollege aan de Pastoor Muijensweg 16 en kost ± f 80,—.

Duur der cursus: 12 avonden, met de mogelijkheid van uitbreiding tot 24.

Aandacht zal worden besteed aan:

- basisbeginselen van de genealogie;
- bronnen voor methodiek van het genealogisch onderzoek;
- verwerking van onderzoek-gegevens;
- organisatie van het archief-wezen;
- genealogische literatuur;
- genealogische verzamelingen;
- heraldiek.

Op 15 september a.s. is er in de Vest te Alkmaar een informatiedag, van alle cursussen, die de Volksuniversiteit Alkmaar organiseert.

Bij de laatste lezing hebben 10 mensen zich aangemeld, dus als u ook graag meedoet, moet u haast maken.

Voor aanmelding is het adres: Postbus 266, 1800 AC Alkmaar.

Hoorn. Huizen, straten, mensen (6)

Achter de Vest 12 (HHSM blz. 2)

Links naast de deur is een steen aangebracht met het opschrift: „H.M.C. van Hinte, oud 12 jaar, 5 juli 1905”. De persoon die de steen heeft gelegd is ongetwijfeld Hilda van Hinte, voluit Cornelia Margaretha Hilligje; wellicht heeft de steenhouwer zich vergist in de volgorde van de voorletters.

Hilda van Hinte werd op 22 maart 1893 in Hoorn geboren als jongste kind van Bruno van Hinte en Annigje Schagen, die destijds woonden op de Gedempte Turfhaven 35 en later zijn verhuisd naar het Kerkplein 29.

De vader, in 1849 in Hoorn geboren en in 1926 aldaar overleden, was vrachtrijder van beroep. Hij liet ten tijde van zijn huwelijk omstreeks 1875 een huis bouwen „aan de Vest”, wijk 1 nr. 149, waar hij ook enige tijd zelf woonde. Later ging hij met zijn gezin elders in de stad wonen, maar bleef eigendommen behouden aan Achter

de Vest. In 1905 liet hij de panden slopen en bouwde vier nieuwe woonhuizen, de huidige nummers 12, 14, 16 en 18. Op 5 juli 1905 mocht zijn jongste dochter Hilda een steen in metselen in het meest rechtse pand, nr. 12. Zij werd na het overlijden van haar ouders in 1926 en 1931 met haar zuster Maria Cornelia mede-eigenares van de woonhuizen, maar heeft er zelf voor zover wij hebben kunnen nagaan nooit gewoond. De laatste jaren van haar leven woonde Hilda van Hinte in Westerhaven aan het Achterom, waar ze op 29 juli 1967 is overleden.
LH

Achterom 98 (HHSM blz. 13)

Achterom 98. Op de zijkant van dit perceel is vaag nog te lezen de reclametekst „B. van Wees.Zn. Boter & kaashandel”

Helemaal links in de onderpui, ongeveer op ooghoogte, is een steen ingemetseld met het opschrift: „De eerste steenen zijn gelegd door C. C. van Wees, oud 5 jaar en J. H. van Wees, oud 2 jaar, 3 juli 1930”.

De steen valt op het eerste gezicht niet zo op, omdat hij in dezelfde kleur bruin is geschilderd als het metselwerk erboven en -onder. Het voormalige kaaspakhuis grenst aan de achterzijde direkt aan het pand Grote Noord 109. In dat pand is Johannes Bernardus Mescher kort na 1900

een winkel in kaas en boter begonnen. Na zijn vertrek naar Alkmaar op 3 november 1920 heeft zijn broer Martinus de winkel overgenomen. Tezelfdertijd vestigde zich de weduwe van Henricus van Wees met haar twee zoons, Boudewijn en Cornelis, in Hoorn; zij kwamen uit Ouder-Amstel en deelden de woning aan het Grote Noord 109 met de familie Mescher: Martinus en zijn moeder en zuster.

Martinus Mescher, geboren 16 februari 1881 in Hoorn, en Boudewijn van Wees, geboren 6 mei 1900 in Abcoude-Proostdij, beiden R.K., richtten samen een boter-en kaashandel op onder de firma Mescher en Van Wees. Zij kregen op 26 mei 1930 vergunning tot het afbreken van het perceel Achterom 74 (nu 98) en het ter plaatse bouwen van een kaaspakhuis. Op 16 juni werd ook een hinderwetvergunning verleend voor een hijslier met een motor van 4 pk.

Mescher was indertijd niet getrouwd. Van Wees had inmiddels met Catharina Adriana Schipper uit Zwaag een gezin gesticht. Zijn oudste dochter en zijn oudste in leven zijnde zoon mochten op 3 juli 1930 de eerste steen voor het nieuwe kaaspakhuis leggen: Cornelia Catharina van Wees, geboren 11 mei 1925 in Hoorn, en Johannes Hendricus Gerardus van Wees, geboren 24 juni 1928 in Hoorn.

LH

Achterstraat 4 (HHSM blz. 20)

Rechts naast de deur is een steen aangebracht met het opschrift: „J. E. Ossen, 2 juni 1908”.

De steen is een week voor haar negende verjaardag gelegd door Johanna Elisabeth Ossen. Zij is op 9 juni 1899 in Enkhuizen geboren en was de jongste dochter van Albert Ossen, die er het beroep van vrachtrijder uitoefende, en Dieuwertje Kramer. Een half jaar na haar geboorte verhuisde het gezin naar Hoorn, waar de vader hotelhouder van „De Doelen” werd. Zij namen hun intrek in het hotel zelf, maar in 1908 werd het ernaastgelegen pand nr. 4 verbouwd tot woning voor het gezin Ossen door het maken van een nieuwe voorgevel en een bovenwoning. Albert Ossen droeg in diezelfde tijd het beheer van het hotel over aan zijn „oberkellner” Gerrit

van der Pol, op wiens naam op 7 juli 1908 de drankwetvergunning werd overgeschreven (GAH 1908/579).

Het gezin woonde later nog enige tijd aan de Koepoortsweg 5; op 30 mei 1917 verhuisde Johanna Elisabeth Ossen met haar ouders naar Baarn.
LH

In 1755 bleken aan de Oude Noord (nu Grote Noord) de gevels van „het huis met de 3 tulpen” en het daarnaast staande huis „Passementen” aan vernieuwing toe te zijn. Zij werden samengevoegd tot een gevel en de oude gevelsteen kreeg naast zijn drie tulpen de restauratiedatum 1755 gegraveerd. Deze twee huizen waren nl. in 1632 (het drie tulpen huis) en in 1688 (Passementen) door resp. Pieter Claesz Pot en A. Braassen, namens de kath. gemeenschap gekocht, om daarin te kunnen „kerken”. De ingang van deze schuilkerk lag aan de Burgwal (nu Achterom). Pater Jac. Tyras had nl. in de Burgwal in 1630 (vlgs. kerk. jaarboekje) onderdak gekregen om aldaar een franciscaner missiestatie te stichten, die in 125 jaar dus uitgroeide was tot de grote schuilkerk „de drie tulpen”. In 1755 werd niet alleen de gevel vernieuwd, maar óók het interieur. De totale verbouwkosten bedroegen f 13.822,08.

Men kocht een altaar voor f 2.200,—, het orgel reeds in 1730 aanwezig werd vergroot en er kwam een preekstoel voor f 397,—. Van het altaar is het met rood schilpadleer bekleedde middendeel in januari 1953 aan het Westfries Museum in bruikleen gegeven. Het orgel wordt nog steeds gebruikt, hoewel het nodig aan restauratie toe is. Volgens dr. v. d. Harst expert in antieke orgels, „een prachtig instrument met veel mogelijkheden” mits gerestaureerd.

De preekstoel in 1965 op de monumentenlijst geplaatst (vlgs. de notulen) is (na 36 jaar opgeslagen geweest te zijn op één van de gaanderijen, wegens zijn labiele toestand) weer gerestaureerd teruggeplaatst in de Cyriacuskerk op Aswoensdag 7-3-'84, dank zij giften van parochianen gegeven bij het eeuwfeest in 1982.

Oorspronkelijk bestond de preekstoel uit een kuip, een klankbord en een prachtig beeldhouwde trap. Het klankbord, waarin de H. Geest in de vorm van een duif was uitgehakt, is in de loop der jaren opgegeten door houtworm. Het later aangebrachte klankbord was lelijk en is verkocht.

De kuip, prachtig beeldhouwd, toont ons drie bekende franciscaner paters nl. Bonaventura (geb. 1221 te Toscane, organisator van Franciscaner orde), Antonius van Padua (geb. 1195) en Paschalis Baylon (geb. 1540 te Aragon). Mocht u eens langs de kerk lopen en staan de deuren open — hetgeen met oud-hollandse markt altijd het geval is — loopt u dan rustig naar binnen en verheugt u zich op dit antieke juweel, in 1756 gemaakt door de beeldhouwer W. Krayenschot, dat daar weer tot vreugde van vooral autochthone katholieken in hun kerk is teruggebracht. Hopelijk mogen we er nog vele jaren van genieten. De gegevens in dit artikel zijn gehaald uit het „Liber memorialis” geschreven door Pastoor Scheefhals en de notulen van het kerkbestuur.

De kuip van de opnieuw opgestelde preekstoel met links de H. Antonius van Padua en rechts de H. Bonaventura

Stadsbeeld restauraties – wijzigingen – verval

J. M. BALTUS

d.d. 27 mei 1984

Appelhaven, Bierkade

Gouw 32
Gravenstraat

Grote Noord 21
Grote Noord 20 (beeldbepalend)
Grote Noord 57-59 (beeldbepalend)

Grote Oost 58 (monument)

Grote Oost 103
Grote Oost 105
Kerkplein (beeldbepalend)

Kerkplein 10-11
Kerkstraat 1 (monument)
Korenmarkt 4 (monument)
Nieuwe Noord 24
Nieuwsteeg 8
Slapershaven 1 (monument)

Venidse
Vismarkt
West 52

Kademuren tot brug over de gracht vernieuwd; brug eveneens vernieuwd met behoud van „gevel”stenen.

Slagerij; in- en uitwendig verbouwd en opgeknapt.

Op terrein tussen Gravenstraat en Wisselstraat/Peperstraat eerste paal geslagen op 12 april voor nieuwbouw school en bibliotheek op plaats van voormalig nonnenkerkhof.

Woonhuis; plan voor verbouw tot winkelwoonhuis.

Kantoor; karakteristieke vroeg 20-eeuwse gevel opgeknapt.

Supermarkt levensmiddelen; voorgevels gerestaureerd in oude stijl (aanzet tot verbetering van elders vaak verpeste aanzien van Grote Noord?).

Winkel-woonhuis; restauratie gaat van start. Ruimte o.a. ten behoeve van Oosterkerk.

Woonhuis; voorgevel gerestaureerd in oorspronkelijke oude stijl.

Woonhuis; voorgevel hersteld.

Grote Kerk uit 1883; plan voor restauratie en nieuwe functies gelanceerd.

Gevaar voor instorting middengedeelte groot.

Woonhuizen; gedeeltelijk gesloopt voor restauratie in authentieke stijl.

Eethuis; pilasterhalsgevel uit 1660. Luiken van kruiskozijnen weer aangebracht.

Voormalig „Paars ludiek pakhuis” uit ca. 1600; wordt geheel gerestaureerd.

Pakhuis uit 1904; wordt verbouwd.

Modezaak, hoek Grote Noord; in- en uitwendig verbouwd.

Woonhuis; een der drie Bossu-huizen; de uit natuursteen gehouwen eenhoorn bovenop de topgevel is deels naar beneden gevallen, het overige deel is verwijderd.

Vernieuwing kademuren gestart.

Vernieuwing kademuren in volle gang.

Woonhuis; zijgevel in Wijdsteeg vernieuwd.

Restauratie Korenmarkt 4

Eeuwenoud meubilair in Noorderkerk wordt gerestaureerd

W. Vingerhoed

Het is een tocht vol met voetangels en klemmen die het bestuur van de Stichting Noorderkerk moet afleggen, voordat het doel van de Stichting, de restauratie van de Noorderkerk, wordt bereikt.

Hoewel er vanaf 1977 contact is met Monumentenzorg over een grondige opknappbeurt van het eeuwenoude godshuis aan het Kleine Noord, is er vanuit die hoek nog maar weinig zekerheid verkregen.

's Lands financiële toestand is nog steeds zorgelijk en daarvan ondervindt ook de zorg voor de monumenten de gevolgen.

Onder leiding van haar dynamische voorzitter, de heer D. Breebaart, is het bestuur van de Stichting Noorderkerk op zoek naar mogelijkheden om binnen afzienbare tijd de Noorderkerk gerestaureerd te kunnen krijgen.

Het is niet alleen treurnis wat te melden valt, want inmiddels is er zeker het een en ander bereikt door het uit negen personen bestaande Stichtingsbestuur.

Zo kan penningmeester T. Zaal op het moment met trots wijzen op de beschikbare financiële middelen. Tot nu toe hebben diverse manieren van actievoeren een bedrag van ruim 225.000 gulden opgeleverd. Zeker geen kleinigheid.

Een tweede grandioos succes werd behaald op het vlak van de restauratie zelf.

Niet die van het gebouw, maar van haar meubilair.

De contacten van voorzitter D. Breebaart met Monumentenzorg leidden aan het begin van dit jaar (1984) tot een gesprek met de directie van de school voor restauratoren in Amsterdam. Hier wordt het oude ambacht van meubilair restaurator(trice) onderricht. De leerlingen van deze school deden in het verleden vooral hun praktische ervaring op in landhuizen. Door de contacten die ontstonden tussen Monumentenzorg, Stichting Noorderkerk en directeur dr. M. Kirby Talley, kon bewerkstelligd worden dat gedurende een stageperiode gewerkt zou gaan worden in de Noorderkerk.

Een der leerling-restauratoren bezig met het koorhek. Alle pilaren zijn verwijderd.

De Noorderkerk omgetoverd tot restauratiewerkplaats

Die periode startte op 1 maart 1984 en werd eind maart afgesloten.

Gedurende deze tijd zijn studenten, docenten en directie van de school voor restauratoren zeer enthousiast en met zeer veel inzet aan het werk geweest om het meubilair van de Noorderkerk op te knappen.

In korte tijd was de statige Noorderkerk veranderd in een werkplaats, waar het een lust was om mensen aan het werk te zien bij de uitoefening van hun beroep.

Zo onderging in een maand tijd het Noorderkerkmeubilair een totale metamorfose en dit alles op kosten van het ministerie van WVC. Deze kosten zijn begroot op f 50.000,— en het hoeft geen betoog dat de Stichting Noorderkerk zeer in haar nopjes is met deze opknappbeurt. Gedurende de maand juni (12 t/m 22) worden de in maart gestarte werkzaamheden afgerond in de Noorderkerk. In de tussentijd is in Amsterdam hard gewerkt aan het opknappen van dat meubilair, wat in Hoorn niet onderhanden genomen kon worden.

Dit, omdat o.a. het benodigde gereedschap en materiaal niet naar Hoorn overgebracht kon worden. Na afronding van deze restauratie-beurt zal de Stichting Noorderkerk ook in het bezit zijn van een gedetailleerd rapport over de juiste opbouw en samenstelling van het kerkmeubilair en de juiste voorschriften m.b.t. het onderhoud daarvan.

U ziet het, er is best wel reden tot tevredenheid voor het bestuur van de Stichting Noorderkerk in deze tijd, waarin de lucht er waar het de monumentenzorg betreft, af en toe zwaar bewolkt uit ziet.

Nu maar uitkijken naar het volgende gat in de bewolking. De Noorderkerk zal er wel bij varen!

Honderd jaar sporen naar Hoorn

Henk Saaltink

Hoorn 1884. Het geloof dat de nieuwe spoorlijn het dode stadje aan de Zuiderzee weer tot leven zal brengen, is algemeen. In 1984 lijkt dat geloof wat al te optimistisch te zijn geweest. Het economisch herstel was te danken aan andere factoren. Verbetering van de infrastructuur om in het jargon van de moderne plannenmakers te spreken was alleen niet voldoende. Het is een gedachte die kan opkomen na een bezoek aan de tentoonstelling „Honderd jaar sporen naar Hoorn” in het Westfries Museum.

Als je voor de opgave gesteld wordt een tentoonstelling te organiseren ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van een spoorverbinding met Hoorn, kun je van verschillende ideeën uitgaan, waarvan de hierboven genoemde er een zou kunnen zijn. Hieronder een paar van de ideeën die uitgangspunt waren voor de spoorwegtentoonstelling. Aan de lezer en bezoeker wordt overgelaten na te gaan, of de organisatoren in hun opzet geslaagd zijn.

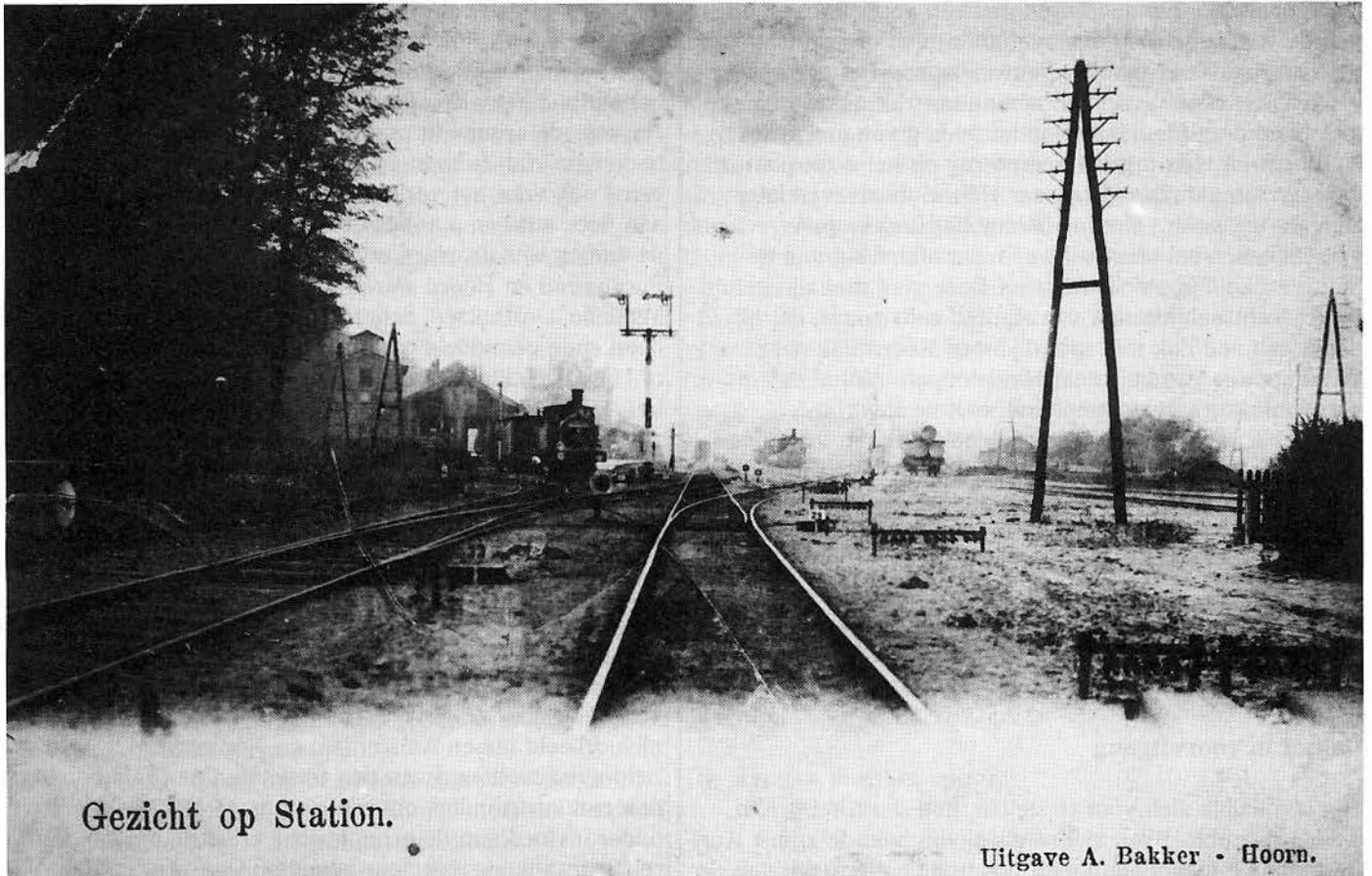
Plannen

De wens naar een goede spoorverbinding met Amsterdam is in Hoorn altijd zeer sterk geweest. Al in een vroeg stadium begon men soms zeer fantasierijke plannen te maken. Dat was in 1860, het jaar waarin de Nederlandse staat door middel van een spoorwegwet ingrijpt in het tot dan toe volgens goed liberale principes zonder veel overheidsbemoeienis werkende Nederlandse spoorwegwezen. De achterstand van Nederland op spoorweggebied tegenover het buitenland was echter te groot geworden. Er is veel tegenstand tegen dit ingrijpen vanuit Den Haag. In de eerste plaats, omdat men meende, dat de staat zich niet met het bedrijfsleven had te bemoeien. Daarnaast, omdat allerlei gewestelijke belangengroepen kibbelden over het tracé van de aan te

leggen lijnen. Hoe een spoorlijn ook liep, er bleven altijd bepaalde streken minder goed bereikbaar. Maar van de noodzaak van de uitbreiding van het spoorwegnet was op een enkele verstokte conservatief na iedereen overtuigd. Spoorlijnen werden terecht als een stimulering van het economische leven gezien, de begrippen landschapsbederf en milieuvervuiling bestonden nog niet.

Regionale belangen stonden dus tegenover de ideeën van de regering, die in de eerste plaats denkt aan de verbetering van de infrastructuur van het gehele land. De Staten van Noord-Holland bijvoorbeeld vragen de voorgestelde verbinding van Amsterdam met de noordelijke provincies niet via Amersfoort en Zwolle te laten lopen, maar via Hoorn, Enkhuizen en Stavoren. De gemeente Hoorn pleit op aandringen van Pieter Opperdoes, gemeenteraadslid en lid van Provinciale Staten,

Het Hoornse stationsemplacement met een trein vertrekkende in de richting Enkhuizen, ca. 1905

Gezicht op Station.

Uitgave A. Bakker • Hoorn.

voor de aanleg van de lijn Amsterdam-Nieuwediep (Den Helder) via Hoorn en niet via Alkmaar. Als de regering duidelijk blijkt geeft niets voor deze plannen te voelen, vormt zich een comité van notabelen uit Noord-Holland en Friesland, dat als compromis een verbinding van Alkmaar met Friesland via Hoorn en Enkhuizen voorstelt. Dat is het comité Wouda, genoemd naar de belangrijkste figuur, burgemeester van Sneek. Verder zaten er een paar Hoornse prominenten in zoals, hoe kon het ook anders, Opperdoes Alewijn, Dirk van Akerlaken, president van de arrondissementsrechtbank en een zekere Linse, civiel ingenieur. Ook tegenover deze plannen stelde Den Haag zich nogal terughoudend op. Het zou vooral in de winter bij ijsgang moeilijk zijn het veer tussen Enkhuizen en Stavoren volgens het strakke tijdschema van de spoorwegen te laten varen, terwijl het uitdiepen van de haven van Enkhuizen een geldverslindende affaire zou worden. Het comité stond toch al niet sterk, doordat verschillende leden met alternatieve plannen rondliepen. Opperdoes Alewijn wilde beslist een rechtstreekse verbinding van Hoorn met Amsterdam via Broek in Waterland en Monnickendam, terwijl enkele anderen zoals Cohen Stuart, procureur te Alkmaar, dreigden uit het comité te stappen, als de lijn naar Hoorn niet bij Zaandam op de lijn Amsterdam-Nieuwediep zou aansluiten. Een compromis oplossing werd gevonden door de bouw van de lijn zelf te financieren, waardoor men minder afhankelijk werd van de staat en door een andere, goedkopere veerhaven aan te leggen bij de Veen ten noorden van Enkhuizen. De hele zaak ging uiteindelijk toch niet door, doordat de voornaamste geldschieter, de Algemeene Maatschappij van Handel en Nijverheid door de internationale crisis van 1866 zich gedwongen zag van medewerking af te zien.

Het comité Bloem en de realisering

De enorme plannenmakerij in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw is een symptoom van de opleving van de Nederlandse economie. Nauwelijks was het ene comité verdwenen of er verscheen een ander. Het nieuwe comité met bijna dezelfde namen, onder leiding van een zekere A. Bloem uit Hoorn grijpt eerst terug op het oude plan van een lijn van Zaandam naar Hoorn, maar even later zien we de variant Hoorn-Medemblik-Hindeloopen verschijnen. Veel nieuwe ideeën zijn afkomstig van de fantasierijke Opperdoes Alewijn. Deze ging met zijn geloof in het technisch kunnen van zijn tijd zelfs zover, dat hij dacht aan een dijk met spoorlijn van Medemblik naar Wieringen en vandaar naar Hindeloopen. Aan al de plannenmakerij kwam een eind toen de staat bij Koninklijk Besluit in 1875 bepaalde, dat er ten lange leste toch een verbinding van Amsterdam met Leeuwarden zou komen via Zaandam, Hoorn, Enkhuizen en Stavoren. Volgens de goed liberale beginselen waarmee ons staatsbestel in die dagen was doortrokken zou de staat de lijn aanleggen, maar de exploitatie, de uitvoering van de treindienst dus, daarna in handen geven van een particulier, namelijk de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij (HSM).

Geloof in vooruitgang

Het is moeilijk zich voor te stellen, hoe sterk het geloof was in de opbloei van Hoorn als gevolg van de komst van de trein. De gemeente neemt maatregelen ten bate van de

verwachte toename van het handelsverkeer. In 1880 worden het Waaitje, een deel van de singelgracht en van de Turfhaven gedempt om een betere verbinding te verkrijgen tussen centrum en toekomstig station. Het gedempte Waaitje wordt tot veemarkt bestemd en aan de noordzijde van het station komt een enorme losplaats voor vee. De komst van de eerste trein op dinsdag 20 mei 1884 is aanleiding voor drie dagen feest. Op de avond van de negentiende was er al een diner van zestien gangen voor genodigden. Daarna volgden een gymnastiekuitvoering, een optocht van gymnastiekverenigingen uit heel Noord-Holland, een reünie met concert en bal voor de betere kringen, een harddraverij op de Turfhaven, terwijl het geheel besloten werd op de laatste dag door een groot, schitterend vuurwerk, waarvan een der belangrijkste stukken een rijdende locomotief was.

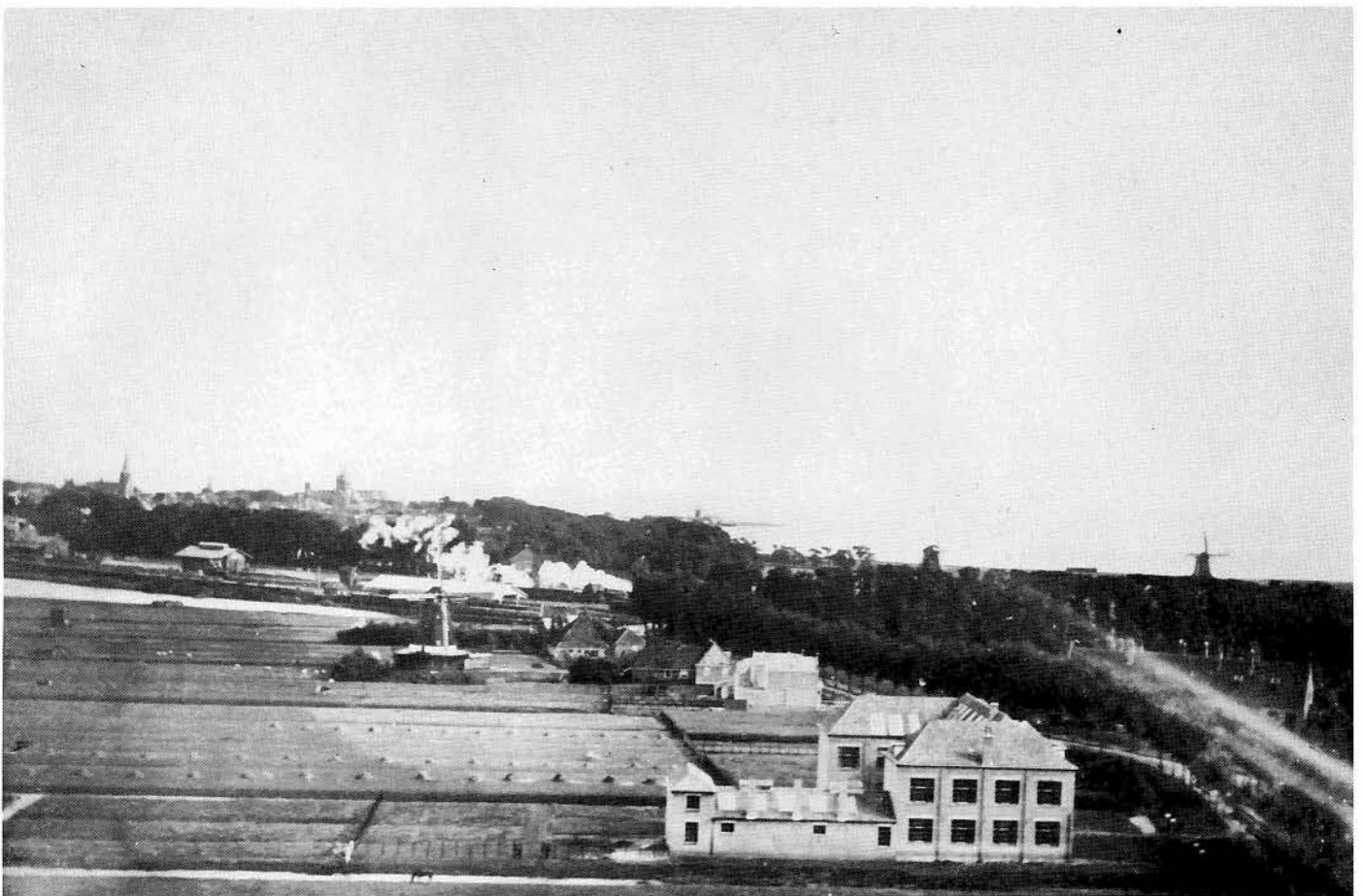
Opbloei en verval

Wat is er van al die hooggespannen verwachtingen terecht gekomen? Vooropgesteld moet worden, dat die verwachtingen ten aanzien van de spoorlijn in Den Haag duidelijk minder hoog gespannen waren dan in West-Friesland. Voorlopig werd voor dit zijlijntje enkel spoor voldoende geacht en daar bleef het bij tot in onze eigen tijd. En dat terwijl Amsterdam-Nieuwediep al dubbelsporig was vanaf de aanleg en Hoorn-Alkmaar al vanaf 1898.

Door de voorstanders van de lijn waren twee argumenten gebruikt om de aanleg ervan te bepleiten. De lijn zou een kortere verbinding met Friesland leveren dan de bestaande via Amersfoort en Zwolle en het dichtbevolkte Westfriesse platteland stond garant voor een hoog aanbod van reizigers, vee en vracht. Het eerste argument is niet sterk. De zwakke schakel vormde de bootverbinding Enkhuizen-Stavoren. Een boot gaat nu eenmaal heel wat minder snel dan een trein en de nieuwe variant leverde dus niet zoveel tijdswinst. De meeste reizigers dachten er net zo over. De twee of drie veerdiensten per dag konden het aanbod gemakkelijk verwerken.

Het tweede argument overtuigt meer. Daarbij moeten we bedenken, dat de trein op het eind van de negentiende eeuw ook voor het verkeer op korte afstand bij gebrek aan fiets, auto en autobus een belangrijke functie had. Bij de aanleg was daarmee ook rekening gehouden. Tussen Purmerend en Hoorn waren vijf stopplaatsen: Kwadijk, Middellie, Oosthuizen, Schardam en Avenhorn. Dat betekende gemiddeld op iedere drie kilometer een station of halte. De cijfers van het reizigers- en vrachtaanbod van het station Hoorn stijgen gedurende de eerste veertig jaar voortdurend, waarbij vooral de positieve invloed van de aanleg van de verschillende locale spoor- en tramlijnen rondom Hoorn goed merkbaar is.

Maar rond 1925 zet de teruggang in. Op dat moment wordt de bus een gevaarlijke concurrent. Busvervoer vroeg minder investeringskosten, was dus goedkoper en ook waren veel meer plaatsen per bus bereikbaar. De eerste reactie van de HSM, die praktisch het gehele trein- en tramnet rondom Hoorn exploiteerde, was een verhoging van de service. Het aantal treinritten bijvoorbeeld tussen Amsterdam en Hoorn werd in beide richtingen verhoogd van tien tot vijftien per dag. Er volgt dan een kortstondige opleving, maar na 1930 gaat ook onder invloed van de economische crisis de lijn van het reizigersaanbod sterk naar beneden. Dan worden de

De omgeving van het Hoornse station gezien vanaf de watertoren aan het Keern in de vroege 20e eeuw

minder rendabele lijnen Wognum-Schagen, Hoorn-Medemblik en Hoorn-Venhuizen-Enkhuizen stilgelegd. Bovendien worden alle stations tussen Hoorn en Purmerend gesloten, zij het, dat er een bescheiden vorm van goederenverkeer mogelijk blijft. Protesten in de vorm van ingezonden stukken, bezwaarschriften en comité's tot behoud kwamen er natuurlijk wel, maar ze konden de opmars van bus, fiets en vrachtauto en in een later stadium van de privé-auto in het locale verkeer niet tegenhouden. De heropleving van het treinverkeer in de oorlogsjaren was slechts tijdelijk en betekende geen terugkeer tot oudere middelen van vervoer. Een noodmaatregel afgedwongen door gebrek aan brandstof.

Dieptepunt en herstel

Het dieptepunt van het spoorwegvervoer in West-Friesland ligt tussen 1955 en 1970. In de eerste jaren na de oorlog profiteerden de Nederlandse Spoorwegen nog van de in de oorlog geschapen situatie, waarbij de auto de vraag naar vervoer niet kon opvangen. Daarin kwam in de vijftiger jaren verandering. De vooroorlogse neergaande lijn zette zich voort. Bij de directie van de NS in Utrecht werd er ernstig over gedacht ook de verbinding Alkmaar-Hoorn te laten vervallen. Gelukkig kwam het niet zover al waren het in de laatste dagen van het stoomtijdperk nog maar miezerige treintjes: Een locomotief met een personenrijtuig dat maar amper gevuld was en een bagagewagen.

Het herstel zette in aan het begin van de zeventiger jaren. Toen Hoorn en Purmerend tot overlooptgemeentes werden verheven voor een naar woonruimte zoekende Amsterdamse bevolking. Een alerte NS reageerde snel op

het weer toenemende reizigersaanbod. De verbinding van Hoorn met de hoofdstad werd sneller, comfortabeler en meer frequent. De stoomlocomotief had al rond het midden van de vijftiger jaren plaats moeten maken voor de knorrende en ook niet altijd reukloze diesels, die in 1974 weer werden opgevolgd door het elektrische materieel. De frequentie werd opgevoerd van een trein per uur, of zelfs per twee uur, tot een half uur dienst. Ingenieuze organisatiedeskundigen wisten daar zelfs op de spitsuren nog een trein tussen te wurmen, zij het niet altijd geheel vlekkeloos. Wie weet volgens welke strakke dienstregeling er gereden wordt, moet niet teveel mopperen, maar er zich eerder over verwonderen dat het niet vaker uit de hand liep. Het was al met al niet voldoende. Al snel kon de trein niet meer aan de snel gestegen behoefte aan openbaar vervoer voldoen. De treinstellen werden langer gemaakt tot ze nog maar amper in de stations pasten. Reizigers werden in treinen geperst volgens methoden die al bedenkelijk aan Japanse toestanden begonnen te herinneren.*) Daarna volgde het besluit eindelijk na honderd jaar de spoorbaan te verdubbelen. De uitvoering ervan met de fel oplaaierende discussie over de plaats van het nieuwe spoor hoort nog zo zeer tot het jongste verleden dat een uitvoerige behandeling ervan achterwege kan blijven. We zijn weer op het uitgangspunt teruggekeerd. De treinverbinding van Hoorn met de hoofdstad wordt nu weer even noodzakelijk geacht als voor honderd jaar.

De mensen van het spoor

Typisch is, dat bij al die discussies over wel of geen spoor, sluiting van stations in de dertiger jaren, opheffing

Administratief personeel van het station Hoorn, 6 okt. 1920.

Eerste rij v.l.n.r.: onbekende, Piet Brandenburg, ll. klerk, v. Dijk, klerk, later stationschef Hoorn.

Tweede rij v.l.n.r.: Greta Muller, ll. klerk, Nelly Bos, ll. klerk, J. W. Sperna Weiland, stationschef, Anna Brands, klerk, onbekende, ll. klerk.

Achterste rij v.l.n.r.: Jan Reek, kaartjes controleur, 3 onbekenden, Bernard Kloosterboer, assistent buitendienst, A. van Ulsen, commies vrachtgoed, de commiezen Hoordank, Arie Smit en Jaap Veen, onbekende, de kaartjescontroleur Verlaat

van lijnen en dit soort zaken zo weinig wordt gesproken over de mensen achter dit bedrijf. Het was en is nog steeds vanzelfsprekend dat de treinen op tijd rijden. Dat het ook wel anders kan bewezen de stiptheidsacties van herfst 1983. Een bedrijf waarin de factor tijd een zo allesoverheersende rol speelt, kan alleen goed functioneren als er een grote discipline heerst. In het verleden meende men die discipline alleen maar te kunnen handhaven als duidelijk werd aangegeven, wie meerdere en wie ondergeschikte was. Er ontstaat in zekere mate een „bevel is bevel” situatie. Niet helemaal, natuurlijk. Het rijden met een sneltrein van Amsterdam naar Groningen vereist een hoeveelheid inzicht en verantwoordelijkheidsgevoel die zich met een dergelijke situatie niet laat verenigen. Maar toch, de discipline was er. De oude heer Perwitz, Oud Hoorn-lid en zoon en kleinzoon van een spoorwegman vertelde me, dat zijn grootvader van de marine bij het spoor terecht kwam. Bij beide organisaties gaf men de voorkeur aan mensen die wisten te gehoorzamen.

Hoog en laag waren duidelijk aangegeven in uniformering, huisvesting en salariëring. De stationschef woonde boven het station aan de voorkant, de onderstationschef aan de achterkant en de gewone wegwerkers in de kleine huisjes aan het ABC. Dezelfde wegwerker werd per dag of per week betaald, de stationschef had een maandsalaris. Een baanwerker die twee kersen uit een mandje pakte op het station werd op staande voet ontslagen.

Toen het de spoorwegen in de twintiger jaren slechter ging werd het personeel tot 20% op zijn salaris gekort zonder dat er uitgebreide protestacties op volgden. Het zijn zaken die ook in hun tijd gezien moeten worden, maar die toch proberen duidelijk te maken dat de aard van het bedrijf een aparte arbeidssituatie meebracht. Begrijpelijk is ook, dat in de begintijd de gedachte overheerste dat de machine belangrijker was dan de mens die hem bediende. Machinisten stonden zonder enige beschutting op hun locomotief. Machinistenhuizen waren niet gewenst, omdat ze de luchtweerstand vergroten en daardoor de snelheid nadelig beïnvloedden. In 1884 was het inzicht in dit opzicht gelukkig enigszins gewijzigd, maar nog steeds deden machinisten staande hun werk, want een zittende machinist was volgens de heersende mening minder oplettend. Ook moest elke locomotief door dezelfde ploeg bereiden worden, want dan leerden de mensen hun machine beter kennen. Op het traject Amsterdam-Hoorn reden in 1884 de locomotieven regelmatig zestien uur per dag en de werktijden van het personeel op die machines waren daaraan gelijk. Overigens moet wel opgemerkt worden dat daarbij lange wachttijden voorkwamen, waarin het echter het nodige onderhoud aan de machine verricht moest worden. De situatie is uiteraard veranderd. Er was een spoorwegstaking van 1903 — die overigens niet om verbetering van arbeidsvoorwaarden werd uitgevochten — en een vakbeweging die vooral na het „revolutiejaar” 1918 sterk werd. Een vakbeweging die natuurlijk volgens

goed Nederlands gebruik in het begin was opgedeeld in een socialistische, een rooms-katholieke en een protestants-christelijke zuil.

Iets is er nog blijven bestaan van de oude situatie. Het is verwonderlijk, niet dat we in Nederland mopperen, wanneer de trein twee minuten over tijd is, maar dat deze vorm van kritiek serieus wordt genomen door de spoorwegen. Er worden geen foto's meer genomen van jubilerende meesters, zoals de machinisten in de spoortaal heten, bij hun versierde loc, maar wel proberen die meesters hun trein een tikje harder te laten rijden dan is voorgeschreven om de verloren gegane tijd in te halen. Is dat vooruitgang? Het is maar, hoe je het bekijkt. Misschien is die vooruitgang er pas, als we ons niet meer zo druk maken om die paar verloren minuten.

Het Hoornse station

Als het Hoornse station er komt, even na 1880, is de fase van de grote uitbreiding van het Nederlandse spoorwegnet net achter de rug. Na dat jaar komen er nog slechts kleinere, minder belangrijk geachte lijnen bij. De concurrentie die de grote maatschappijen als HSM en Staatsspoor met elkaar blijven voeren, vindt niet meer plaats door het aanleggen van nieuwe verbindingen, maar door het verlenen van meer service. Treinen worden comfortabeler, stations groter en meer representatief. Ook de kleinere stations krijgen behoorlijke wachtkamers voor de eerste, tweede en derde klasse — onderscheid moet er tenslotte zijn — en vaak restaurants. De oude stations waren vrij eenvoudig in klassieke stijl opgetrokken. Er bestond een indeling in klassen afhankelijk van de betreffende plaats, elk met een vast type. Pilasters, een rechte kroonlijst, de gevel met een driehoekig fronton, de vensters met een halfronde bovenzijde, soms in de vorm van een cirkelsegment en bijna zonder uitzondering gepleisterd. Een goed, zij het enigszins vertrouwd voorbeeld is het in 1865 gebouwde station van Alkmaar. De nieuwe richting die rond 1880 inzet en behoefte heeft aan een rijker uiterlijk kiest als inspiratie de renaissance. De eerste voorbeelden van deze bouwstijl zijn de stations van Tiel, Hoorn, Sneek en Gorinchem.

Hier komen ook weer de klassieke bouwvormen terug, maar nu met veel meer ornamenten, terwijl de muren worden opgetrokken in een afwisseling van rode baksteen en speklagen van lichte natuursteen. Hier en daar komen we ook weer elementen uit de gothiek tegen als bij een zij-ingang van het station Oosthuizen. Als vroeg en vrij gaaf bewaard gebleven voorbeeld van deze neo-rennaissance in de Nederlandse stationsbouw is het station van Hoorn op de lijst van beschermde monumenten geplaatst.

Conclusie

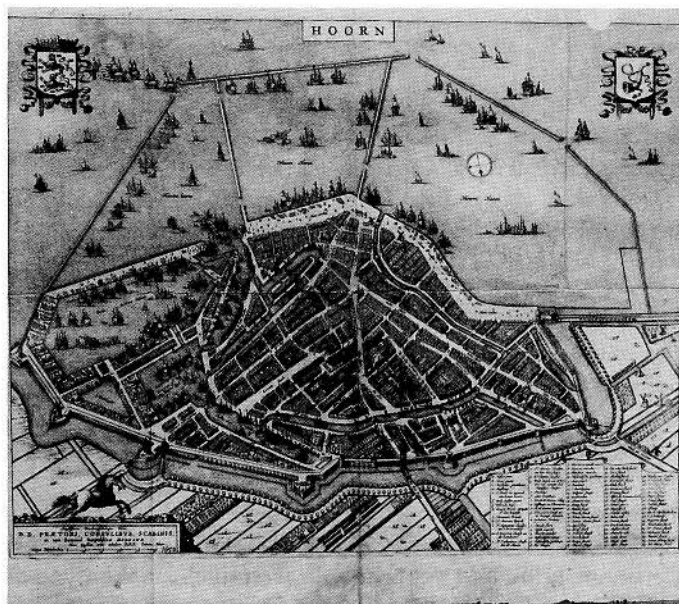
Het is moeilijk aan deze losse ideeën die geleid hebben tot de tentoonstelling „Honderd jaar sporen naar Hoorn” in het Westfries Museum een algemene conclusie te verbinden. De tentoonstelling speelt in op de nostalgie naar de kinderjaren van de industriële revolutie in Nederland, zonder deze voorbij te willen verheerlijken. Het is een uitzicht op het verleden, die ook niet geheel vrij is van eigentijdse vooroordelen, wij weten het. Maar een klein stukje romantiek meenden we er wel te mogen bijmengen. In het midden van de vijftiger jaren verdwenen de stoomlocs van het Hoornse station, maar ze keerden er twintig jaar later al weer terug op het museumlijntje naar Medemblik. De toerist van nu veruult de stieriele, gladde snelheid van het moderne vervoer graag voor een ogenblik tegen het gehobbel, de damp en roet van de puffertjes naar Medemblik. Wat ons van onze voorouders van honderd jaar geleden scheidt is niet de voorliefde voor snellere vervoermiddelen, maar wel de neiging de voor ons achterliggende zaken te bewaren en te bewonderen. Een vorm van decadentie? Misschien wel. Voor wie dat gevoel voor de verleden tijd ook heeft, is er de tentoonstelling in het Westfries Museum en de stoomtram naar Medemblik. Voor de anderen de intercity en de snelle sportwagen.

*) De Japanse spoorwegen kennen een systeem waar speciaal daarvoor aangestelde krachten tijdens de spitsuren zoveel mogelijk mensen letterlijk in de trein te persen.

Facsimile-kaart van Blaeu

Stichting Stadsplan Hoorn Anno 1650 biedt u een fraai ingelijste facsimile (kleurendruk) aan van de vogelvluchtkaart van Hoorn (67 x 48 cm) van J. Blaeu uit 1649 voor de eveneens zeer fraaie prijs van f 125,—. Deze kan besteld worden bij J. Buiten, tel. 02290 - 3 11 28. U kunt ook een bezoek brengen aan de stand op de Oud-Hollandse markt in Hoorn, die op 20 juni a.s. wederom van start gaat en waar naast verschillende andere produkten zoals de bekende Blaeu-wijn het ingelijste stadsplan voor u klaar ligt. Daar wordt u door de Stichting nog weer de gelegenheid geboden één of meerdere panden te pachten, die zich op de maquette bevinden. Een unieke oorkonde vervaardigd door calligraaf Joop Willems zal u ten deel vallen. De inkomsten zijn ten bate van de voltooiing van de maquette met klank- en lichtspel.

HAAST U... er zijn nog enkele stuks beschikbaar. Een exemplaar van dit facsimile stadsplan kunt u vanaf heden bij de VVV bezichtigen.

Wonen en werken in de Grote Kerk

In de maand april 1984 heeft de Stichting Behoud Grote Kerk een rapport gemaakt waarin de plannen met betrekking tot de Grote Kerk worden uiteengezet.

Voordat het zover was heeft het bestuur van de Stichting Behoud Grote Kerk, geholpen door vele personen uit de Raad van Advies, in samenwerking met architectenbureau Hangelbroek/Gouwetor een uitgebreide studie verricht naar de gebruiksmogelijkheden van de kerk. Daarbij heeft de praktische en financiële haalbaarheid voorop gestaan.

In het rapport met de titel „De Grote Kerk, teken van hoop en geloof” wordt uitgegaan van verschillende gebruiksmogelijkheden van het gebouw. In de consistorie worden 14 woningen gepland, in de zeer grote ruimte boven het gewelf van de kerkzaal onder de kap van de kerk zijn 18 woningen ondergebracht terwijl een vloer ter hoogte van de huidige binnengalerij het mogelijk maakt de begane grond van de kerk voor velerlei doeleinden te gebruiken (o.a. startende bedrijfjes, werkgelegenheidsprojecten e.d.).

Dit plan is niet alleen onderwerp van gesprek geweest in de diverse geledingen van de Hoornse politiek, maar ook is het gepresenteerd bij diverse instanties op het gebied van monumentenzorg, provinciale en landelijke werkgelegenheidsprojecten en de ministeries van VRO en WVC.

Dit heeft onder andere geleid tot de formulering van een voorstel aan de gemeenteraad van Hoorn door het College van Burgemeester en Wethouders. In dit voorstel stelt het college dat nu snel moet worden gehandeld, om het imposante gebouw in de Hoornse binnenstad te redden. Daarom wordt aan de Stichting een bedrag voorgeschoten om de plannen voor woningbouw in de kerk verder uit te werken tot bestekklare tekeningen en een begroting.

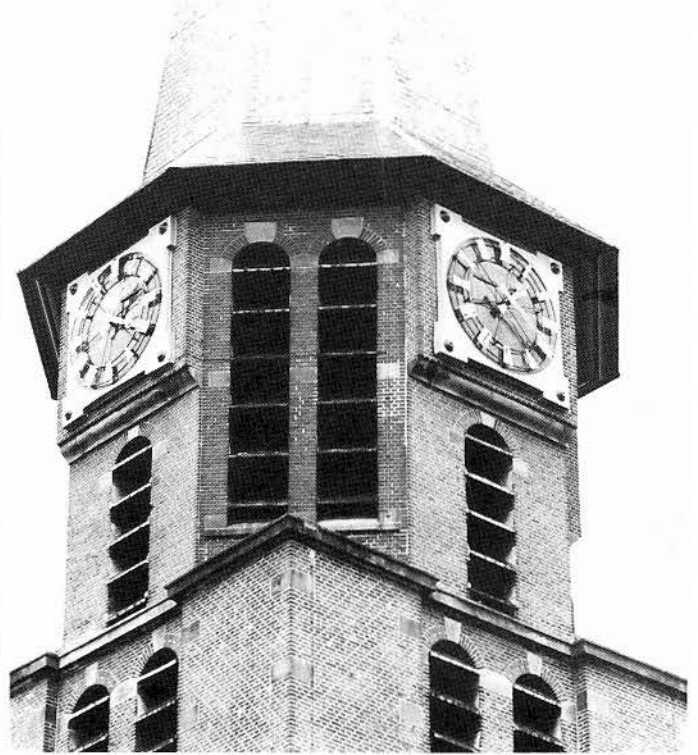
Door het college wordt bovendien, in overleg met de Stichting Behoud Grote Kerk, voorgesteld het gehele project te starten met de woningbouw in de consistorie en de kap en met het wind- en waterdicht maken van het kerkgebouw.

Financiering

De financiering van een dergelijk omvangrijk project is zeker niet eenvoudig. Voor de uitvoering van de 32 woningen in de consistorie en de kap is waarschijnlijk al een bedrag benodigd van ruim 4 miljoen gulden. Het wind- en waterdicht maken van het schip van de kerk wordt nog eens geraamd op bijna vier ton. Uiteraard beschikt de Stichting niet over dergelijke middelen. Daarom is voor de financiering van de woningen contact opgenomen met de ministeries van VRO en WVC. Het ziet ernaar uit dat samen met de huurinkomsten uit deze woningen (een gemiddelde huur van f 570,— per maand) een kostendekkende exploitatie mogelijk is. Daarbij is de vraag wie dit project zal financieren nog niet beantwoord.

De financiering van het wind- en waterdicht maken van het schip van de kerk biedt meer problemen. Het is

wellicht mogelijk om op de totale aanneemsom een subsidie van 40% te verkrijgen. De overige 60%, zijnde een bedrag van bijna een kwart miljoen gulden zal door de Stichting moeten worden gedragen. De hulp van particulieren en bedrijven is daarbij hard nodig (bankrek. NMB nr. 67.76.11.307; gironummer van de bank 78475).

Eigendom en beheer van de kerk

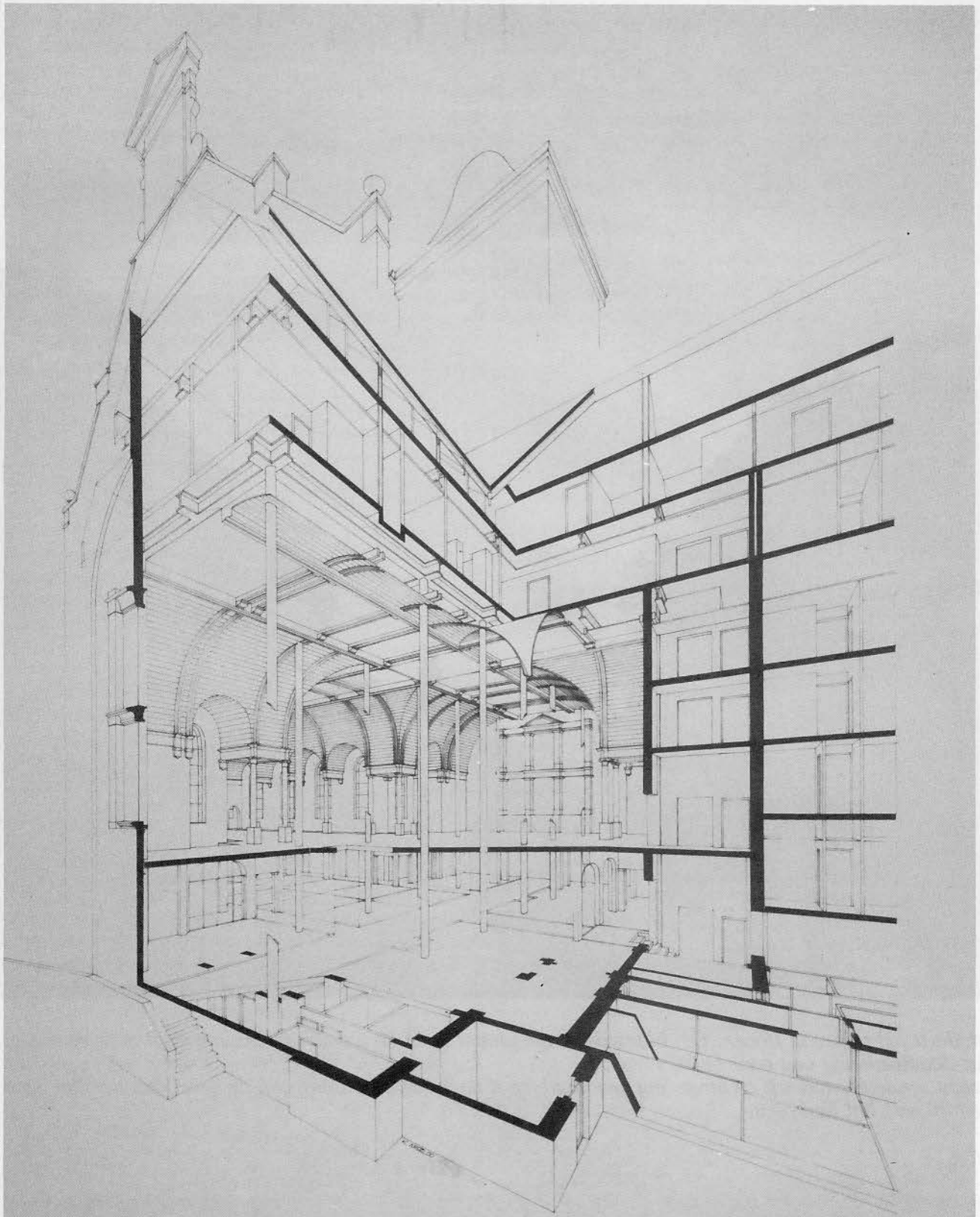
Ten aanzien van de toekomstige eigendom van de kerk is nog geen besluit genomen. De Voogdij van de Nederlands Hervormde Kerk heeft aan de gemeente Hoorn gevraagd de kerk aan te kopen voor het taxatiebedrag van f 300.000,—. In het voorstel aan de gemeenteraad staat dat de gemeente Hoorn op dit moment zeker niet tot aankoop zou willen overgaan, doch eerst wil trachten de plannen van de Stichting af te wachten.

De nabije toekomst

Er bestaat nog steeds het risico dat het dak van de Grote Kerk door de instabiliteit van de kapconstructie instort. Alle betrokken partijen zijn echter doordrongen van het feit dat de kerk behouden moet blijven. Daarom wordt ook in goede samenwerking vaart gezet achter de plannen van de Stichting, zodat hopelijk in het najaar de eerste werkzaamheden kunnen starten.

H. A. M. Stumpel, Stichting Behoud Grote Kerk.

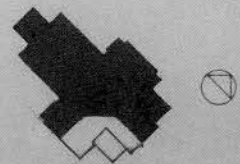
In nevenstaande tekening is door architectenbureau Hangelbroek/Gouwetor een opengewerkt beeld van de Grote Kerk gegeven nadat alle plannen uitgevoerd zijn. Hierin is de kerk getekend vanuit het zuid-oosten. De kerkzaal met het mooie houten plafond wordt doorsneden door stalen kolommen en balken die de woningen in de kap dragen. Op het niveau van de huidige binnengalerij is een vloer gelegd, zodat een nieuwe ruimte ontstaat op het niveau van de begane grond, terwijl de ruimtelijke werking van de kerkzaal intact wordt gelaten.

GROTE KERK HOORN

STICHTING
BEHOUD GROTE KERK
HOORN

hangelbroek.gouwetof.arch

*Ook dit is het hart van Hoorn. Een binnenstad, die immer boeit en wonderlijk schoon blijft voor een ieder die daar daadwerkelijk oog voor heeft.
Gezicht op de Oosterkerk en omgeving, gefotografeerd vanaf de bekroning van de gevel van het Sint Jans Gasthuis aan het Kerkplein*